

વોલ્ટ કેમીકલ વર્કસની બે અન્નેડ બનાવટો

વોલ્ટનું બ્રાહ્મી હૅરઆઈલ ૧૧૧૧ રતલનો ૧ રૂપીઆ
વોલ્ટનું આમળાનું તેલ દશ આને રતલ

આ કિમતનાં
આટલું સાડું
તેલ બીજેથી
નથી મેળવી
શકવાના

ધુપેલને બદલે વપરાય તેવું ધુપેલથી વધુ
ફાયદાકારક રટ ચીજેથી બનેલું

સ્ટોકીસ્ટ : પંડી ત શા હ એ ન્ડ ડું.
ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ.

એ મ. પી. શા હ ની ડું.
રાવપુરા, વડોદરા.

ઓર્ડર આપેથી પાઉં દરરોજ ઘેર પહોંચાડવામાં આવે છે.

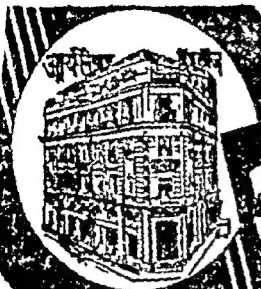
નપસંદ ક્રીસ્ટમસ | તંદુરસ્તી, શક્તિ અને સ્વાદ | ઇંગ્લીશ ટોપ્રી તથા
કેક મળશે. | એ ત્રણેનો સુમેળ એટલે | ચોકલેટ મળશે

રીપફ તથા સુરતી ધી સુરતી બેકરી નાનાં બાળકોની
સુઆ સાથે લેા તંદુરસ્તી વધારવા
ટાલીયન બીસ્કીટ, બદામી બીસ્કીટ, પાનકેટ, નાનખટાઈ,
બેલીનાં પફ તથા બ્રેડ તાન્ત હમેશાં મળશે.

અમારી સ્પેશીયાલીટી-વેનીલા બીસ્કીટ માંગો.

p. G. R. & Sons. : મહાજનની ગલીના તાકે, રાવપુરા, વડોદરા

બહારગામના ઓર્ડર ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

તાર
'ARYANIVAS'

આર્યનિવાસ

હિન્દુ લૌ
વિશાળ
નિવાસ સ્થાન
અમી
ભોજન પ્રબંધ

કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ

ચાંદની રાતમાં સરખી સાહેલીઓ સાથે - રાસની રમઝટમાં
સંપૂર્ણ આરોગ્ય અગત્યની વસ્તુ છે.
સ્ત્રીઓનાં દરેક રોગો ઉપર ચોક્કસ ઉપાય

સ્ત્રી સુહાગ

સર્વોત્તમ શક્તિદાયક

ગુજરાત

અમદાવાદ

સુરત

શું કરશો ? પગાર વગર કામ કર્યું

ટપાલ ખર્ચો કર્યો ભત્રામણો કરી પણ નોકરી નથી. નજીવી મુઠીમાં વહેળું
મહીને રૂ. ૩૦ થી ૪૦ કમાવવા માટે સવા રૂપિયાની પોસ્ટ ટિકિટો ચોક્કસ

“બીઝનેસ પ્રોડક્ટ” જે તમોને સરળ માર્ગબતાવશે. લખો :

દુલાલ સી. ચોકશી, રાજમહેલ રોડ : દયાળભાઈનો ખાંચો, વડો

મગજની તરાવટ માટે
મંગાલના સુમધુર મસાલાથી ભરપૂર

નેરોલનું

આંખમાની

હેર આંખોમાં વાચવો
ધી નેરોલ એજન્સી દરમિયાન અમદાવાદ.

વીસ વર્ષ થયાં સેંકડો પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબોમાં નેરોલનું
આંખમા નં. ૧ ખૂબ આદરપૂર્વક વપરાય છે.
વાળ ખરી પડતા હોય તો અટકાવી વાળને વધારી
કાળા, લાંબા, ચમકદાર અને ભરાઈ ખતાવે છે.
તથા મગજને તરાવટ આપી આંખોનું તેજ વધારે
છે. જેથી મગજમારીનું કામ કરનાર તેમ જ
આંખથી કામ લેનાર માટે નેરોલનું આંખમા નં. ૧
ખાસ આર્શિવાદ સમાન છે. દરેક દવાવાળા
તથા ગાંધીને ત્યાં વેચાય છે.

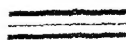

ધી

નેરોલ એ

ગ્રાણ દર

અમદ

૪૩ વરસના

જુના

અનુભવી

સંગ્રહણી

ના
ખાસવેધ

હજારો વણુ-

માખ્યાં સરદી-

ફીકિટો વાંચો

દરદીએ ભરી મોકલવાનું ફોર્મ મફત મંગાવો અને તમારું દરદ
જણાવી જલ્દી તંદુરસ્તી મેળવો.

માણસાવાળા માસ્તર કે. જે. પટેલ એન્ડ સન્સ.

૬૦ માસ્તર એન્ડ સન્સલું દવાખાનું:

કાલુપુર, ડાંડીગરાની પોળ, તંબુગરાની ખડકી:

ધર નં. ૨૨૯-અમદાવાદ.

બોમ્બે બરોડા

એસ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ.

સ્થાપના : સને ૧૮૨૫

હેડ ઓફીસ : વડોદરા

ચેરમેન :

રાજ્યરાત્રી શ્રી. બી. કે. ભાટે, એમ. એ. (કેન્ટાઇ)

કમિશનર ઓફ એન્જીનેયરિંગ : વડોદરા રાજ્ય

ડાયરેક્ટર્સ :

કર્નલ શ્રીમંત ભાઉસાહેબ ત્રિહારાવ ગાયકવાડ.

ડાક્ટર મીસ. જી. એચ. લીમીયે, એમ. બી. બી. એસ.

રાજ્યરાત્રી ગુણવંતરાય ગીરધરરાય મજમુંદાર
બી. એ. એલ એલ. બી.

શેઠ પીરોજશા પેરતનજી કોન્ટ્રેક્ટર (એક્સ ઓરીશિઓ)

મેનેજીંગ એગ્રન્ટસ : પી. પી. કોન્ટ્રેક્ટર એન્ડ કંપની

જનરલ મેનેજર : અનંત પદ્માભાઈ રાવ

સેક્રેટરી : કીરતનલાલ એ. ત્રિવેદી

—: હેલ્થ જાહેર થયેલું આર્થિક બોનસ :—

દુયાતીના
ભા ઉપર
રૂ. ૫૦

બોમ્બે બરોડા

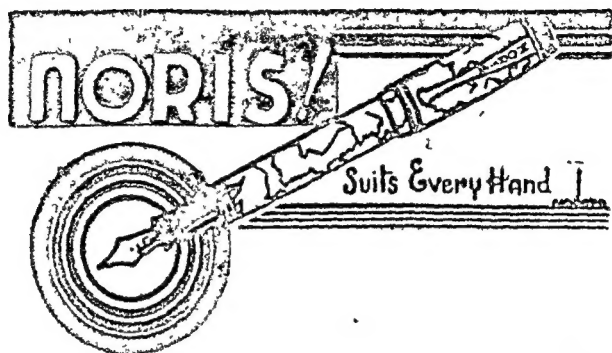
સેવા, સદ્ગતિ તથા સહિસલામતી
માટે વિશિષ્ટતા ધરાવે છે.

જિન્દગીના
વિમા ઉપર
રૂ. ૬૦

એન્જીનીયરિંગ, બ્રાન્ચીઝ અને ઓરગેનાઇઝીંગ ઓફીસો

મુંબઇ, પૂના, સુરત, અમદાવાદ, મહેસાણા, ભાવનગર, દાહોદ,
ધંધાર, રેતલામ, ઉજ્જૈન, ભોપાલ, કલકત્તા, મદ્રાસ, કોલ્કાતા,
હુબલી, કર્ણાટક, મ-બાર, વગેરે વગેરે.

‘J. S. STAEDTLER, BAVARIA’ ના વિશ્વ-
વિખ્યાત કારખાનામાં તૈયાર થઈ આપની પાસે રહેવા હાજર છે.
આજે જ ગેરંટીવાળી નોરીષ ફાઉન્ટન પેન મેળવો.

I'm always ready,
To get in your lovely hand.
With 14ct. gold nib &
showy Band,
Do you know me ?
I'm Noris ! Noris ! Noris !

Sole Agents for Gujarat & Kathiawar :-

MODY BROS.

Mody Bldg., 3086, 2nd Floor
Gandhi Road: AHMEDABAD.

રાસકૌમુદી

લેખક :

મૂળજીભાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ

મળવાનું ઠેકાણું :

એમ. પી. શાહ એન્ડ કું.

રાવપુરા : વડોદરા

પ્રકાશક :

મૂળજ્ઞભાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ,

રાવપુરા : વગેરે

નોંધ :

“મહારાં રાસ-ગીતોના સંગ્રહો રણુરસિયાંના રાસ, રાસનિકુંજ,
ફૂલવેણી, રાસપદ્ય અને રાસકૌમુદી-માંથી મહારી પરવાનગી
સિવાય કોઈપણ સંગ્રહકે પોતાના સંગ્રહમાં રાસ-ગીતો છાપવાં
છપાવવાં નહિ.

પાંચે પુસ્તકોના સર્વ હક લેખકને સ્વાધિન છે.

૫૨૦૦

સંવત ૧૯૯૪]

મૂલ્ય : એક રૂપિયા

[ઈ. સ. ૧૯૩૮

૧૯૯૫૬

મુદ્રક :

પુરુષોત્તમ આત્મારામ ચિત્રે,

પ્રથમ નવરાત્ર : }
ઈ. ૧૯૯૪ }

આત્મારામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ : ખારીવાવ : વડોદરા.

તા. ૨૪ : ૯ : ૩૮.

● અર્પણ ●

રાસસાહિત્યને સંભવની છાંટેનાર મહાગુજરાતના
મહાકવિ શ્રી ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિને

●
જેવું ચન્દનવન મહેકતું,

એવો મહેકે છે કાવ્યનો લ'કાર રે:

ત્યાગભાવ મોંઘામૂલો રે ।

●

અનુક્રમ

	પાન
નિવેદન	૧૩
શુબ્રાતણોના રાસ-ગરબા...	૧૭
રાસવર્ણન [મહાકવિ પ્રેમાનન્દ]	૩૬
રાસ	
૧ મહારી ફૂલવાડીએ	૩૯
૨ મધુરો ઉત્સવ	૪૦
૩ રસખેલન	૪૧
૪ સંબોધન	૪૨
૫ સ્વપ્નોને સોહાગ	૪૩
૬ હું	૪૪
૭ ન્હાનીશી વાત	૪૫
૮ ફૂલ સોહાગો	૪૭
૯ બહુ હું ફૂલહું	૪૯
૧૦ સોણલાંપરી	૫૦
૧૧ રંગમાં રમતી'તી	૫૧
૧૨ લગ્નને સોપાન	૫૨
૧૩ પ્રેમ-મન્ન	૫૩
૧૪ લીમગની છાંય	૫૪

૧૫	જીવનવસન્ત	૫૫
૧૬	અમરજ્યોતિ	૫૬
૧૭	વસન્તલીલા	૫૭
૧૮	અનુપ પ્રસંગ	૫૮
૧૯	લલિત રંગ	૫૯
૨૦	સૌદર્યપૂજન	૬૦
૨૧	નાવિક હજી આબ્યા નહિ	૬૧
૨૨	સોહાગણુ	૬૩
૨૩	શરદ્વં સોણુલું	૬૪
૨૪	સૂતી રજની	૬૫
૨૫	વનવગડે	૬૬
૨૬	પ્રીતમ દીડો	૬૭
૨૭	પિતા	૬૮
૨૮	કુમારિકાને	૬૯
૨૯	જીવન વેદના	૭૧
૩૦	રંગભરી વાદળી	૭૨
૩૧	ગામડિયા	૭૩
૩૨	માનવતામન્દિરે	૭૫
૩૩	અંતરની માંય	૭૬
૩૪	મનગમતા મન્દિરિયે	૭૭
૩૫	કોઇ ગાતી હતી	૭૮
૩૬	છેલછથીલી વાગી મોરલી	૭૯
૩૭	વરણાગિયા	૮૧
૩૮	બંસી	૮૨
૩૯	ફૂલન-ગોપી	૮૩
૪૦	વાંસળીનો જાદુ	૮૫
	જીવનિયાં છે ન્યારાં	૮૬

૪૨	મહારે ઘેર દિવાળી	૮૭
૪૩	અમર-સન્ત	૮૮
૪૪	સન્ત	૮૦
૪૫	સેવા-મન્ત્ર	૮૧
૪૬	ભૂમિનો તારણહાર	૮૨
૪૭	ભારતીયન્દતા	૮૩
૪૮	ગંગો ભૈયા	૮૫
૪૯	આશાપરી	૮૭
૫૦	પૂજન	૮૯
૫૧	વિદાય...	૧૦૦

કવર ડિઝાઇન : શ્રી. કનુ દેસાઈ

૧૫	જીવનવસન્ત	૫૫
૧૬	અમરજ્યોતિ	૫૬
૧૭	વસન્તલીલા	૫૭
૧૮	અનુપ પ્રસંગ	૫૮
૧૯	લલિત રંગ	૫૯
૨૦	સૌંદર્યપૂજન	૬૦
૨૧	નાવિક હજુ આવ્યા નહિ	૬૧
૨૨	સોહાગણુ	૬૩
૨૩	શરદ્વૃં સોણુલું	૬૪
૨૪	સૂની રજની	૬૫
૨૫	વનવગડે	૬૬
૨૬	પ્રીતમ દીકો	૬૭
૨૭	પિતા	૬૮
૨૮	કુમારિકાને	૬૯
૨૯	જીવન વેદના	૭૧
૩૦	રંગભરી વાદળી	૭૨
૩૧	ગામડિયા	૭૩
૩૨	માનવતામન્દિરે	૭૫
૩૩	અંતરની માંય	૭૬
૩૪	મનગમતા મન્દિરિયે	૭૭
૩૫	કોઇ ગાતી હતી	૭૮
૩૬	છેલછબીલી વાગી મોરલી	૭૯
૩૭	વરણાગિયા	૮૧
૩૮	બંસી	૮૨
૩૯	ફાન-ગોપી	૮૩
૪૦	વાંસળીનો જાદુ	૮૫
	જીવનિયાં છે ન્યારાં	૮૬

૪૨	મહારે ઘેર દિવાળી	૮૭
૪૩	અમર સન્ત	૮૯
૪૪	સન્ત	૯૦
૪૫	સેવા-મન્ત્ર	૯૧
૪૬	ભૂમિતો તારણહાર	૯૨
૪૭	ભારતીયન્દના	૯૩
૪૮	ગંગો ભૈયા	૯૫
૪૯	આશા પરી	૯૭
૫૦	પૂજન	૯૯
૫૧	વિદાય	૧૦૦

કવર ડિઝાઇન : શ્રી. કેતુ દેસાઈ

શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. શાહના રચેલા

રાસ-ગીત-ગરબાના ચાર સંગ્રહો

રાસપદ્ય : [સચિત્ર] મહાકવિ શ્રી ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ
આ રાસસંગ્રહની પ્રસ્તાવનામાં લખે છે : ‘ આ રાસમંડળ
દ્વિતીયે ડાલાવે છે ને પાયને થનગનાવે છે. ખેરંગી ક્વર
ડિઝાઇન, ઊંચા જાડા ડ્રોઇંગ પેપર, સુધડ આકર્ષક છપાઇ,
મૂલ્ય : એક રૂપિયો [પોસ્ટેજ : અઢી આના]

ફૂલવેણી : [સચિત્ર] શ્રી. શારદાબહેન મહેતા, ખી. એ. ના પ્રવેશક
સહિત વિવિધ વિષયોના લેખકના પ્રચલિત થઇ પડેલા રાસ-
ગરબાનો સંગ્રહ. કલાકાર શ્રી કતુ દેસાઇકૃત ખેરંગી ક્વર ડિઝાઇન
ઊંચા જાડા ડ્રોઇંગ પેપર ઉપર સુધડ છપાઇ છતાં મૂલ્ય : દસ
આના [પોસ્ટેજ : બે આના]

રાસનિકુંજ : [સચિત્ર] જાણીતા નવલકથાકાર શ્રી. રમણલાલ
વસન્તલાલ દેસાઈએ આ રાસસંગ્રહનો પરિચય કરાવ્યો છે.
કલાકાર શ્રી કલાખિના ખેરંગી ક્વર ડિઝાઇન તથા ત્રણ આર્ટ
પ્લેટ ચિત્રો સાથે મૂલ્ય : આઠ આના [પોસ્ટેજ બે આના]

રણુરસિયાના રાસ : હૃદય-હૃદય પીરતાનાં છાંટણાં છટાંતો લેખકનો
સૌથી પ્રથમ રાસસંગ્રહ જેની પ્રસ્તાવના જાણીતા લેખક
શ્રી મંજુલાલ મજમુદારે લખી પરિચય કરાવ્યો છે. મૂલ્ય :
છ આના [પોસ્ટેજ એક આનો]

મળવાનું ઠેકાણું : એમ પી. શાહની કું. રાવપુરા : વડોદરા

નિવેદન

મહારા રાસ-ગીતોનો આ પાંચમો સંગ્રહ પ્રસિદ્ધ કરતાં મહને આનંદ થાય છે. મહારા અત્યાર અગાઉ પ્રસિદ્ધ થયેલા ચારે રાસસંગ્રહોનો ગુજરાતે ભાવભીનો સત્કાર કરી મહારા રાસ-ગીતો તરફ ખૂબ મમતા બતાવી છે—મહને અજબ પ્રોત્સાહન આપ્યું છે.

કવિવર ન્હાનાલાલે ખરું જ કહ્યું છે કે : “ મેનાંઆનાં વન મુગા હોય તો સુન્દરીઓના આજના સમારંભ રાસવિહોણા હોય.” મહારા ય અनेક રાસ-ગીતો ગુજરાતણોના જુદા જુદા સમારંભ પ્રસંગોએ આનંદભરે ગવાયા છે—ઝીલામાં છે. વડોદરા રાજ્યની ઘણીખરી કન્યાશાળાઓમાં પણ મહારાં રાસ-ગીતો સ્થાન મેળવી ચૂક્યાં છે. આફ્રિકા જેટલા દૂરના દેશ સુધી પણ મહારા રાસ-ગરબા પાંખો કરી સંચર્યા છે. આ બધું જાણી મહને આનંદ થાય એ સ્વાભાવિક છે. મહારાં રાસ-ગીતો ગુજરાતણોને ગમે છે. ગુજરાતણો એને અતરના ઉમળકથી વધાવે છે. એથી જ પ્રેરાઈ હું મહારો આ નવો રાસસંગ્રહ ‘ રાસદ્રામુદી ’ પ્રસિદ્ધ કરું છું.

આ સંગ્રહમાંનાં ઘણા ખરાં રાસ-ગરબા-ગીતો અત્યાર અગાઉ જુદા જુદા માસિકોમાં તેમ જ ખાસ અંકોમાં પ્રગટ થઈ ચૂક્યાં છે, અને કેટલાક તો લોકઝીલાતા પણ થઈ ગયા છે.

મહારા ગીતોની સરળતા અનેકને ગમી ગઈ છે. કેટલાક વિવેચકોએ એનો ઉલ્લેખ પણ મહારાં પુસ્તકોનાં અવલોકનોમાં કર્યો છે. મહાકવિ શ્રી.

નહાનાલાલે પણ મહારા રાસ-ગીતો તરફ મમતા બતાવી છે, અને મહારા રાસસંગ્રહ ‘રાસપદ્મ’ ની સદ્ભાવભરી અનોખી પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે: “દિલને ડોલાવે તો વાંસળી વાઈ કહેવાય; રસિકને થનગનાવે તો રાસ રચ્યો કહેવાય. આ રાસમંડળ દિલને ડોલાવે છે ને પાથને થનગનાવે છે.”

આવું અજબ પ્રોત્સાહન આજ ગુજરાતને મહારી દ્વારા નવો રાસ સંગ્રહ અપાવે છે.

આજે તો રેડીઓ દ્વારા ગુજરાતભોના રાસ પવનની પાંખે દુનિયા-ભરમાં સંચરે છે. ‘રાસ’ વધુને વધુ વ્યાપક થતા જાય છે. ખરેખર ગુજરાતભોના રાસ જગતની સફરે સફળતાથી સંચરતા થઇ ગયા છે.

જ્યાં જ્યાં ગુજરાતીઓ વસે છે ત્યાં ત્યાં રાસની રમઝટ થયા સિવાય નથી રહેતી.

આ સંગ્રહમાંના જુદા જુદા પ્રસંગોએ લખાયલા કેટલાક રાસ-ગીતોની પાછળ ટૂંક ઇતિહાસ છે. મહારા કેટલાક મિત્રોએ મૂળે સૂચના પણ કરી છે કે મહારે મહારાં રાસ-ગીતો ક્યા સંજોગોમાં લખાયાં અને એની પાછળ શો ઇતિહાસ છે તેની મહારે મહારા પુસ્તકના અંત ભાગમાં નોંધ આપવી. સૂચના સારી છે પણ એમ બધાંય રાસ-ગીતોના સર્જન સંબંધી નોંધ કરવી શક્ય નથી.

આ સંગ્રહમાંના ત્રણેક રાસો ‘પિતા,’ ‘વાંસળીનો જાદુ’ અને ‘બંસી’ હેક ૧૯૨૯ માં લખાયલા છે. દોઢેક વર્ષ ઉપર મહારા પુસ્તકોના કબાટમાં જઘાઇ લાગી હતી. એમાં મહારી એક નોંધપોથી હતી, એ નોંધપોથીમાં કેટલાંક કાવ્યો પણ હતાં. એમાંથી છેલ્લાં ત્રણ પાનાં ઉપર લખેલા આ ત્રણ કાવ્યો વાંચી શકાય એવી સ્થિતિમાં મળ્યાં. તે ત્રણે આ સંગ્રહમાં લીધાં છે.

કેટલાંક સામાજિક કારણ ગીતો આ સંગ્રહમાં જવામાં આવશે. સમાજજીવનમાંથી જ પ્રસંગો ઉચકાઈ એનાં આલેખન થયાં છે.

આ પુસ્તકમાં ગુજરાતજીના રાસ-ગરબા એ નામનો મ્હારો લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

ઉમરેઠ મિત્રમંડળના સંચાલકોના આગ્રહથી તા. ૫.૧૧.૩૭ ના રોજ વ્યાખ્યાન માટે 'ગુજરાતજીના રાસ-ગરબા' એ લેખ મહેં તૈયાર કર્યો હતો. મ્હારા જ રાસસંગ્રહ સાથે એને જોડી દેવો એ મ્હને ઠીક લાગ્યું. જો કે આ ન્હાનકડા લેખમાં ઘણી વિગતોમાં જાંડા ઉતરી શકાયું નથી તો પણ રાસ રસિયાને એ ઉપયોગી થઈ પડશે એ દ્રષ્ટિએ આ પુસ્તકમાં રજૂ કર્યો છે.

મ્હારાં રાસ-ગીતો તરફ ચાહના જનાવનારા મિત્રોનું મંડળ પણ હવે મ્હોટું થતું જાય છે. એ બધાંયને 'રાસકૌમુદી' ની પ્રસિદ્ધિના અવસરે યાદ કરતાં આનન્દ થાય છે.

મ્હારા પ્રથમ ચાર રાસસંગ્રહોની માફક ગુજરાત આ રાસસંગ્રહને પણ પોતાનો કરી લે એવી અભિલાષા રાખી વિરમું છું.

રાધાજીભી : સં. ૧૯૬૪
તા. ૨ : ૯ : ૩૮

} મૂળજીભાઈ પીતામ્બરદાસ શાહ

મૂળજીભાઈ પી. શાહનાં પુસ્તકો

રણુરસિયાના રાસ	[૧૯૩૧]
રાસનિકુન્જ [ખીજી આવૃત્તિ]	[૧૯૩૪-૩૫]
ફૂલવેણી	[૧૯૩૬]
રાસપદ્ય	[૧૯૩૭]
રાસકૌમુદી	[૧૯૩૮]
નિરંજના	[૧૯૩૮]

હવે પછી

રાસમંડળ		તરૂણભારત
દીપમાળા	આમ્યકન્યા	બાલમન્દિર
ઈન્દ્રચાપ	વસુન્ધરા	વાયુપુરાણની વાતો
સંસારચિત્રો	ફૂલમંડળી	આબુનો પ્રવાસ

નિરંજના નારી જીવનની નવલકથા

વર્તમાન સમાજમાં ચર્ચાતા-અનેકવિધ મુંઝવણો ઊભી કરતા પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતી નારીજીવનની શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. શાહકૃત નવી નવલકથા ગુજરાતના અગ્રગણ્ય નવલકથાકાર શ્રી. રમણલાલ વસન્તલાલ દેસાઈની પ્રસ્તાવના સાથે હમણાં જ પ્રગટ થઈ છે. કલાકાર શ્રી. કનુ દેસાઈના બે રંગી કવર સાથે મૂલ્ય : બે રૂપિયા [પોસ્ટેજ : સાડા ત્રણ આના] મળવાનું હેઠાણું : એમ. પી. શાહની કું. રાવપુરા : વડોદરા.

ગુજરાતણીના રાસ-ગરબા

ગુજરાતણી અને રાસ-ગરબા એ શબ્દો પરસ્પર ખૂબ ગાઢો સંબંધ ધરાવે છે. 'રાસ' કે 'ગરબો' શબ્દ કાને પડતાં જ કોઈ રસભરી રાતે ગરબના ચોંકમાં એકત્ર થઈ ગરબે ધૂમતી ગુજરાતણીનું વૃન્દ દષ્ટિ સમીપ ખડું થઈ જાય છે.

પ્રણિમાની ચાંદનીનીતરતી રાત હોય; એક સરખી સાહેલીઓનું રસિક વૃન્દ સુંદર શણગાર સજી ગોળ કુંડળે ફરતું હોય; તાળીઓનાં તાલ લેતું હોય; પગનો ઠમકો પાડતું હોય અને લલિત ગરબો ગાતું હોય ત્યારે જેનારાં અને સાંભળનારાં બધાંયને મુગ્ધ કરી દે છે. ધડીભર માણસ સંસારના તમામ દુઃખોને વીસરી જાય છે. આખું યે વાતાવરણ આનન્દમય અને પવિત્ર અને છે. હૃદયફલકે ન ભૂંસાય એવી અલૌકિક છબી ચીતરાઈ જાય છે. આશા, અભિલાષો ઉદ્ધાસ, અને નવચેતનના પુતારા ભડે છે. આતુરતાભરી આંખો નિર્દોષ આનન્દ લૂંટી રહે છે. અને સ્વ. કવિ બોટાદકર જેવા એ નિહાળી ગુંજી ઉઠે છે:

આજ અલખેલડી વિમળ રસવેલડી,
સકળ સાહેલડી રાસ ખેલે;
ગગન ગર્જવતી પ્રણય પ્રગટાવતી,
પ્રમદ વર્ષાવતી વિશ્વ રેલે.

અજબ અવરોહ આરોહ સંભ્રમભરી,
ક્રમવિવશ ધરણીતલ ચરણ ધરતી;
તાલકૃતલાલિમાલસિતફરતલવતી,
કુકુલહર ભંચ આહવાદ ભરતી.

અને મુજ સમા કોઇનું હૃદય ઉદ્ગારો કાઢે છે :

‘ રસના કુવારે રે, કે રંગ રંગ ન્હાતી ગુજરાતણ
વિકસાવે ઉરમાં ઉલ્લાસઃ
ગુજરાતણ રે ! ગરબામાં ઘૂમતી.

રમણા શી રાસની રે, કે ઉર ઉર જગતે ગુજરાતણ
શીખવાને દેવીઓ લલચાયઃ

ગુજરાતણ રે ! ગરબમાં ઘૂમતી. ’

ગુજરાતી ભાષામાં સ્ત્રીઉપયોગી સાહિત્ય ઘણું છે, પણ તેમાં મુખ્યત્વે ગુજરાતણોને અતિ પ્રિય રાસ-ગરબા જ છે એમ કહી શકાય. બાળકોનાં હાલરડાં, લગ્નના મંગળ ગીતો, ભજનો કે મરણ પાછળ ગવાતા મરશિયા વગેરે સ્ત્રીસાહિત્ય ઘણું છે. સીતાજીના મહિના, કુવાખ્યાન વગેરે તથા મહાકવિ પ્રેમાનન્દ-રચિત કુંવરબાઇનું મામેરું, આખાહરણ જેવાં અનેક કાવ્યોનો ગુજરાતણોને મુખપાઠ પણ હોય છે એ પણ મહેં અનુભવ્યું છે. છતાં ય એ બધામાં પ્રધાનતઃ ગુજરાતણોની હૃદયમિલકત એટલે તો રાસ—ગરબા જ ગણાવી શકાય.

મહાકવિ શ્રી ન્હાનાલાલે એક સ્થળે લખ્યું છે કે:

“ સુન્દરીની દૃષ્ટિએ નિહાળતાં આપણા સાહિત્યનો આ રાસયુગ છે. રાસ એટલે ગુજરાતણની સર્વોત્તમ રસકક્ષા. રાસમાં તો ગુજરાતણનો સકળ રસાત્મા છે. રાસ એટલે ગુજરાતનું સ્વયંભુ સંગીત.

આપણા દેશે રાસના ઇતિહાસ શ્રીકૃષ્ણપ્રાચીન છે, પાંચ હજાર વર્ષ જૂના છે. જગતના એ મહારાસધારીએ દ્વાપરની છેલ્લી ને કલિની પહેલી અર્ધશતાબ્દી ગુજરાતે ગાળી ને ગીતાના, રસજીવનના, રાજરમતના, કંઈ કંઈ મહારાસ ખેલ્યા. એ રસો વૈ સઃ ની રસરમણા તે રાસ.

રાસ એટલે ગીત ભાવ ને વાદનો નૃત્ય સંવાદ.”

રાસ-ગરળાનું જન્મસ્થાન ગુજરાત છે એ વાત જુદા જુદા વિવેચકોએ જુદા જુદા પ્રસંગોએ રજૂ કરી છે. જો કે એ સંખ્યા મતભેદ તો રહેવાના જ; છતાં ય જુદા જુદા દૃષ્ટિબિન્દુથી નિહાળનારને અભ્યાસ કરનારને એ વિષે ચોક્કસ પ્રતીતિ થશે.

આજથી પાંચ હજાર વર્ષ ઉપર જગતના મહારાસધારી શ્રીકૃષ્ણ જુમનાને કિનારે રસિક રાસ રચતા. એ રાસની રચના એવી હતી કે એક એક ગોપી અને એક દુધાન. એ રીતે મિશ્ર રાસ રચાતા.

અત્યારે તો આપણે બહુધા સ્ત્રીઓના જ રાસ જોઈ શકીએ છીએ. એકલા પુરૂષોના માતાના ગરળા પાણુ કોક કોક વખત નજરે પડે છે. વડોદરામાં નવરાત્રિ દરમિયાન અંબાજી માતાના મંદિર પાસે પુરૂષો

‘ અલખેલી રે! અંબે માત જોવાને જઈએ. ’

ગાતા જણાય છે. આવા અપવાદ બાદ કરતાં અન્યત્ર પુરૂષોના ગરળા જોવામાં આવતા નથી. જો કે કાઠિયાવાડમાં હજુ ય પુરૂષોના ઉદ્ધાસલયમાં રાસ-દાંડિયા-રાસ થાય છે. એ રાસમાં એવું હોય છે કે શરણાઈ અને ટોલક વાગે અને પુરૂષોનું આખું ય વૃન્દ ગોળ ધૂમતું રમણે ચડે. એમાં ગીત નથી હોતું.

કેટલાક વિવેચકોનું એમ માનવું પણ છે કે પ્રાચીન કાળમાં રાસમાં ગીતનો અભાવ હતો. ગમે તેમ હો પણ અત્યારે તો પ્રધાનતઃ રાસમાં રાસ, ગરળા, ગરળી કે રાસડાનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. અલખત એ દરેક વચ્ચે સદ્મ ભેદ હોય છે એની ના નહિ.

કવિવર ન્હાનાલાલનો પહેલો રાસસંગ્રહ ૧૯૧૦ માં બહાર પડ્યો. ત્યારથી ‘ રાસ ’ શબ્દ વધારે પ્રચલિત બન્યો. એ મહાકવિએ ગુજરાતજી પહેનોને આપેલી એ ‘ વીરપસલી ’ પછી તો પ્રત્યેક નવકવિતાકારે પોતાના રાસ-ગરળા ગરળી કે ગીતના સંગ્રહોના નામ સાથે રાસ શબ્દ જોડ્યો છે

અને તેથી જ અત્યારે તો સામાન્યતઃ રાસમાં ગરબા, ગરબી કે રાસડાનો સમાવેશ થાય છે.

એ મહાકવિએ ‘ રાસપદ્ય’ની પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે કે :

“ રાસ એટલે કોયલનો ટહુકો; સોસુરાબી વીણા કે સારંગીનું મહા-સંગીત નહિ. કિરણના સમી વ્યંજના, સૂચન, અંગુલિનિર્દેશ.

‘ રાસ એટલે અધ્યાય નહિ, આખ્યાન નહિ; પણ મુખનું મલકવું કે આંખડીનું પલકવું. ’

ગુજરાતી ભાષાનો પહેલો રાસ આદિ કવિ નરસિંહ મહેતા રચિત :—

‘ નાગર નન્દજીના લાલ !

રાસ રમન્તા મ્હારી નથણી ખોવાઇ ’

એ ગણાય છે અને એ રીતે રાસના જન્મદાતા તરીકે રસેશ શ્રીકૃષ્ણના પરમ ભક્તરાજ નરસિંહનું નામ ગણાવી શકાય.

નરસિંહ, મીરાં ને દયારામના રાસ અને ગરબીઓથી ગુજરાતનું ભક્તજીવન અને નારીજીવન પોષાયું છે એમાં જરા ય સંદેહ નથી. સૈકાઓથી આદિ કવિ નરસિંહના :—

‘ નાગર નન્દજીના લાલ ’

‘ આવેલ આશા ભર્યાં રે । ’

‘ મેહુલો ગાજે ને માધવ નાચે । ’

‘ ભોળા રે ભરવાડણુ હરિને વેચવા ચાલી. ’

‘ જશેઠા ! ત્હારા કાનુડને સાદ કરીને વાર રે !

રસમહિયારણુ મીરાંતા શ્રીહૃદયના કમનીય ભાવમય્યા રાસ :

‘હાંરે ! કોઇ માધવ લ્યો ! માધવ લ્યો !’

‘મ્હને વાગી કરારી પ્રેમની.’

‘વૃન્દાવન મોરલી વાગે છે.’

‘નન્દલાલ ! નહિરે આવું ને ઘેર કામ છે.’

‘મુગટ પર વારી જાઉં, નાગરનન્દા !’

‘મુજ અબજાને મ્હોટી મિરાંત આઇ ! સામજો ધરેણું સાયું.’

વગેરે, તથા કવિવર દયારામની દિલડોલાવતી મોહક કૃતિઓ :

‘મોરલી વાગીરે ! શ્રીકૃષ્ણની.’

‘શ્યામ રંગ સમીપે ન જાવું.’

‘શોભા સલુણા શ્યામની, તું જો નો ! સખિ૦’

‘વ્રજવાસિની.’

‘લોચન મનનો અગડો.’

‘વાગે વૃન્દાવનમાં વાંસળી રે ! જિભો જિભો વગાડે શ્હાન.’

‘હવે સખિ ! હું નહિ બોલું રે ! કદાપિ નન્દકુંવરની સંગે.’

છત્યાદિનો ગુજરાતજોને વારસો મળ્યો છે. ગુજરાતજોએ પોતાનો એ મોંઘા-મૂલો વારસો અંતરના ઉમકળાથી જીવની પેઠે જતન કરી જાળવી રાખ્યો છે. ગુજરાતજોના હૃદયમન્દિરમાં એ ગીતો પોતાની જ્વલન્ત રોશની રેડી રહ્યાં છે.

લક્ષ્મીકવિવર દયારામભાઈનું સ્થાન ગરબીઓના પ્રદેશમાં અનેક રીતે અજોડ છે. એમની કલ્પનાથનગનતી માર્દવભરી ગરબીઓ મોહક એ ત્રણ લક્ષ્યોનાં ગીતોતો પ્રધાન સ્વર પ્રેમ-લક્ષિતનો છે છતાં જોકે

ગરબીઓમાં કેટલાક લોકો કેવળ ઉધા ચશ્માને લીધે એમાં વ્યવહારિક શૃંગારનાં દર્શન કરે છે. એ તો જોવી દષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિના ન્યાયે થે હોય.

દયારામની ગરબીઓના ભર્મિના ઉપાડ ભર્યા ઢાળ, ફૂલગુંથણી સમી શબ્દગુંથણી, સ્ત્રીહૃદયની ઋણુતા અને એ બધાં ય માંથી અંતરના ઉડા-ણુમાં ઉતરી જતો ભક્તિભાવનો ખનિ-એને લક્ષ દયારામ ગુજરાતણોના હૃદયમાં વર્ષોથી વસી ગયા છે.

• શ્રી. ઝવેરચન્દ મેઘાણી લખે છે:

“ ગરબો ખીજે ક્યાં ય—કોઈ પણ દેશમાં કે ગુજરાત સિવાય કોઈ પણ પ્રાંતમાં સરજાયો નથી. માટીના એ ન્હાનકડા અને નળવા વાસણમાં દીવાનો પ્રકાશ પૂરી દેતો અને પછી સો સો છીદ્રો વાટે એનાં ફિરણોને રમતાં મેલવાં. એમર ફરતી તેજ અને છાયાની જળીઓ છવાઈ જાય: પ્રકાશનાં જાણે મોતી પરોવીને ગાલીચા ચંદરવા પાથર્યા હોયની ! ફિરણોની કેવી રમણીય ફૂલગુંથણી-અને એ ગરબો પોતાને માથે મૂકીને કન્યાઓ જ્યારે ચાલે ત્યારે તો પ્રત્યેક માથા ઉપર જાણે અકેકું આકાશ ખડું થાય. કેટલાંક આકાશો જાણે કે ન્હાનકડા સ્વરૂપ ધરીને ધરતી ઉપર રમવા ઉતરી પડ્યાં હોય એવું લાગે. ”

અહીં સ્વ. શ્રી. ઉપેન્દ્રાચાર્યજીવું રચેલું પ્રકૃતિસુંદરીનું નયનભરી નિહાળેલું દશ્ય-નૃત્ય સાથે ગવાતું સાંભળેલું અલખેલું ગીત યાદ આવે છે:—

‘ શિરપર ધરી આકાશની ગાગર
માંહી ભરી તારલા ચમકભર
ઢાંકણુ કરી ચન્દ્રનું, વિહારે નીસરી હું,
અજળ ચેતનભરી
પ્રકૃતિસુંદરી હું. ’

રાસડાઓમાં ધણું કરીને ઐતિહાસિક, સામાજિક, પૌરાણિક કે કાલ્પ-

નિક પ્રસંગોની ગુંથણી કરવામાં આવી હોય છે. ઇંગ્રેજી ભાષામાં જેને Ballad કથાગીત કહે છે તેની સાથે કેક આપણે રાસડાને સરખાવી શકીએ. આપણા લોકસાહિત્યમાં બહારવટિયાઓના આ જનતાના અનેક રાસડાઓ મોજુદ છે.

ગરબાનો વિષય ધણું ખરું વર્ણનાત્મક હોય છે. ગરબીમાં સ્ત્રી-અંતરની ઝંજુતા હોય છે. ગરબી એ ટૂંકી મોહક અને ભાવપ્રધાન રચના છે. ભર્મિતુ તરવ એમાં વધારે હોય છે.

ગરબાના જન્મદાતા તરીકે કવિ વલ્લભ ભટ્ટનું નામ કહેવાય છે. એણે શક્તિના અનેક સુંદર ગરબા લખ્યા છે. અને લોકોમાં એનો ખૂબ પ્રચાર થયેલો છે.

‘માથે કનકનો ગરબો લીધો હો ! રંગમાં રંગતાળી :

મોઢે રતનનો દીવડો કીધો હો ! રંગમાં રંગતાળી.’

જેવી એના ગરબાઓમાંની અનેક પંક્તિઓ ગુજરાતણોના અંતરમાં રમી રહી છે.

આ સિવાય પ્રાચીન જુદા જુદા અનેક કવિઓએ ગરબીઓ રચી છે. તેઓમાં પ્રીતમ, રાજે, દારકો, શાંતિદાસ, બ્રહ્માનન્દ વગેરેનાં નામ ગણાવી શકાય.

ત્યાર પછીના સમયમાં તો કવીશ્વર દલપતરામ, વીર કવિ નર્મદ અને એમના નામરાશી નવલરામે ગરબીસાહિત્યમાં સારો ઉમેરો કર્યો છે. દલપતરામની ગરબીઓ એમના જન્મતામાં બહુ ગવાતી અને ગરબીભટ્ટનું એમને ઉપનામ અપાયું હતું.

અત્યાર અગાઉના રાસ કે ગરબીઓનો પ્રધાન સૂર ભક્તિનો હતો. યુગપરિવર્તન સાથે રાસ-ગરબીના સાહિત્યમાં પણ પરિવર્તન થવા માંડ્યું.

અને સંસારસુધારાની, કેળવણીની આદિ ગરબીઓ રચાવા લાગી અને કન્યાશાળાઓમાં પણ આ નવી ગરબીઓનો સારો પ્રચાર થયો અને એમાંની ધણીક તો લોકઝીલાતી પણ થઈ.

કવિ દલપતરામની ગરબી:

‘ માલણ ! ગુથી લાવ ગુણિયલ ગેજરો. ’

મહે અનેક વખત જુદી જુદી શેરીઓમાં મોહક રીતે ગવાતી સાંભળી છે.

ઋષિરાજની ગરબીઓનો પણ ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે. એમની ગરબીઓ :

‘ કાળજાની વાત કોને કહ્યે ?

ગોવાળિયે ઘેલાં કીધાં રે ! ’

તથા :

‘ હાં રે ! સખિ ! દુખો ડોલરિયો : ’

ને જનનાએ લાવથી અપનાવી છે.

નરસિંહ, મીરાં ને દયારામ તથા દલપતરામ અને નર્મદ પછી વર્તમાન યુગના પ્રખર કવિ આપણા મહાકવિ ન્હાનાલાલ જ છે. સાહિત્યની દુનિયામાં એમનું સ્થાન ધણું જ ઊંચું છે. રાસસાહિત્યમાં પણ એમની સરખામણી શોધી જડે એમ નથી. કવિવરે જૂનાં રાસ-ગીતોના ઊર્મિના ઉપાડલયાં ઢાળ, લાવના અને પ્રેરણાનાં પાન કરી ગુજરાતને અનેક ઉત્તમ, પ્રાસાદિક રાસોની રસલ્હાણુ દીધી છે. ગુજરાતણાએ એમના અનેક રાસોને અપનાવ્યા છે. જૂના રાસ-સાહિત્યને સંજીવની છાંટનાર આપણા એ મહાકવિ જ છે. મહે પોતે અનેક ઉત્સવો પ્રસંગે કવિવરના અલખેલા રાસોની રમઝડ જમતી જોઈ છે એમના રાસોના લાવ, ઢાળ અને કલ્પનાઓને ગુજરાતણાએ અપનાવ્યા છે.

સમ્બલિનય એમના કેટલાક રાસો રંગભૂમિના તખ્તા પર રજૂ થતા જોયા છે. અનેક રાસ રચનારાઓને એમના રાસસંગ્રહોએ પ્રેરણા આપી છે.

ભલે કાક સાક્ષરને મન રાસ-ગરબાનાં મૂલ્યાંકન ઓછાં હોય પણ ગુજરાતભોલું સાચું ધન તો રાસ-ગરબા જ છે. નરસિંહ, મીરાં કે દયારામની કૃતિઓ ગુજરાતભો ગળથુથીમાંથી જ પીતી ઉછરે છે. એમને રાસ-ગરબા તરફ વધારે પક્ષપાત હોય એ સ્વાભાવિક છે. બાકી પૃથ્વી, ગુલબકી કે અન્ય છન્દોનાં નામ પણ જેમણે સાંભળ્યાં હોતાં નથી તો પછી એવા છન્દો-બદ્ધ અને તેમાં ય કેટલાંક તો *Most Modern*-અગમ્ય કાવ્યો-સમજવાની તો વાત જ ક્યાં રહી ?

શ્રી. રમણલાલ દેસાઈના શબ્દોમાં કહું તો “ રાસ એ ગુર્જરકાવ્યનું વિશિષ્ટ અંગ છે. ગુર્જરજીવનના આનન્દ, ઉદ્ધાસ, આશા, રમત અને મર્મને પ્રતિબિમ્બિત કરતી એ રાસની રચના ગુર્જર નવજીવનને અનુકૂળ થઈ ગઈ છે.”

રંગભૂમિ ઉપર રાસ રજૂ થતા. એવા રાસના રચનારાઓમાં ડાહ્યાભાઈ ધોળશાહ, વાઘજી આશારામ, અને કવિચિત્રકાર કૂલચન્દ-ભાઈનાં સ્થાન રાસસાહિત્યના ઇતિહાસમાં નોંધાયલાં છે. ડાહ્યાભાઈ ધોળશાહ રચિત:-

‘ શ્રી નટવર વસન્ત થેઇ થેઇ નાયી રહ્યો.’

‘ જીવ્યો સખિ ! સૃષ્ટિનો શૃંગાર હાર
ચાલ, ચાલ જોવાને ચન્દ્રમા ! ’

અને કવિવર કૂલચન્દભાઈનો

‘ અહો ! અહનાદ ગાજે ’

એ રાસો આજ પણ શેરીએ શેરીએ સાદ પાડતા સંભળાય છે. વર્તમાન રંગભૂમિ ઉપર પણ રાસ જોઈ શકાય છે. પણ હાલના લજવાતા નાટકોમાંના રાસોમાં 'મૌલિકતાનું' પ્રમાણ ઓછું હોય છે અને તેથી તે જૂનાની માફક લોકહૃદયમાં ઉતર્યા નથી તો પણ કવિ રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટના

‘ ઉઘડ્યાં પ્રભાત, આજ લાગે રળિયાત. ’

તથા

‘ ‘ નાગર વેલીઓ રોપાવ : ત્યારા રાજમહેલોમાં. ’

જેવા સુંદર રાસ આજે ઘેર ઘેર પહોંચી ગયા છે એટલું જ નહિ પણ મહારા જેવાઓએ પણ એ રાસોના ઢાળને અપનાવ્યા છે.

વર્તમાન રાસયુગના અધિષ્ઠાતા તો કવિવર ન્હાનાલાલ જ છે એ વાત ગુજરાતજાણીતી છે. જ્યાં જ્યાં ગુજરાતીઓ વસે છે ત્યાં ત્યાં એમના રાસ પહોંચી ગયા છે. ખીજા કોઈ વર્તમાન કવિના રાસ કવિવર ન્હાનાલાલ જેટલા થોડાક અપવાદ સિવાય ગુજરાતના ખૂણે ખૂણે ફરી વળ્યા નથી. કવિવરે પોતાના કાઠિયવાડના નિવાસ દરમિયાન અનેક રાસ ગરબાઓની રમઝટ જોઈ છે. એનો ઊંડો અભ્યાસ કર્યો છે. લોકગીતોના અલૌકિક ઢાળોને પોતાના ફરી લીધા છે. સંઘજીવનનો સંપર્ક સાધ્યો છે અને આટલા મહાન તપ પછી જ ગુજરાતને એ પોતાના રાસ-ગીતો પાછળ ઘેરું કરી શક્યા છે.

કૌટુંબિક ભાવના અમરગીતો ગાનાર સ્વ. કવિ ખેરાદકરના રાસ-ગરબા ગુજરાતજુના ગૃહશણગાર સમા છે.

અનેક ગુજરાતજુની જીભે ખેરાદકરની બહાલસોથી પંક્તિઓ વસી ગઈ છે; અને અનેક ગૃહકુંજોમાં એનો મીઠો ગુંજારવ થઈ રહ્યો છે.

‘ જનનીની જોડ સખિ ! નહિ જડે રે લોલ. ’

‘ભાભીના ભાવ મ્હને ભીજવે રે લોલ.’

‘મુન્દરી શીજે ભરી રે ।’

‘નણદી ! આવેને મ્હારે આગણે’

‘દેરીડા સખિ ! મનમીઠડા’

‘મહિયરથી મોઘાં રે મહિયર માતનાં,’

અને બોટાદકરના જ શબ્દોમાં બોટાદકરને કહેવાયું મન થઇ જાય છે :

‘ત્હને વિધિએ બહાલપની વાત રે : શીખવી સાચી રે ।

મુઘા ઝરતો કરે સંસાર.....’

સ્વ. બોટાદકર જેવી ગૃહજીવનની ભાવનાઓ પોતાના રાસ-ગીતો દ્વારા ખુબ જોષા કવિઓએ વ્યક્ત કરી છે.

અને ટૂંક સમય ઉપર જ સ્વર્ગવાસી થયેલા શ્રી. ઉપેન્દ્રાચાર્યજીનો કાળો પણ સાહિત્યસૃષ્ટિમાં જ્ઞાનોત્પત્તિ નથી. સ્વર્ગસ્થ ગુજરાતના એક મહાન સાહિત્યકાર હતા. ગુજરાતના ધણાક સાહિત્યકારોએ એમની અવગણના કરી હતી પણ હવે એમના સાહિત્યનાં મૂલ્યાંકન થવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે. આજે એ પોતે ખીછ દુનિયાના નિવાસી થયા છે પણ એમના અમર સાહિત્યનો ગુજરાતને વારસો આપી ગયા છે. એમાં ય એમના રાસ-ગીતો હૃદયને ડોલાવે એવાં છે. એમાં સાહિત્ય સંગીત અને કલાનો સુમેળ સારો સંધાયો છે. છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી હું નિયમિત રીતે એમના વાર્ષિક ઉત્સવો નિહાળતો-એક અધ્યાસીની દૃષ્ટિએ. એ કલાકારે સ્વરચેલા અનેક ગરબા સ્વયંસ્થાપિત સંઘની બહેનો દ્વારા સ્વયં-રંગભૂમિના તખ્તા ઉપર રજૂ કરાવ્યા હતા અને એમાંના કેટલાક તો ગુજરાતને ખૂણે ખૂણે સંચર્યા છે :

‘આવો રચારણ હો ! મ્હારે નેસલડે ।

ધનરાજ ! ત્હારી વાદળીઓ.’

‘ક્ષત્રાણી ! દાખવજે શૂર : ઉરજંગ છતવાને.’

‘એક ભારતનો સાચો માનવી.’

‘ભારતના નામ અને કામ ઉપર વારી વારી : હોંસે ઉડાવો કુંકુમ.’
વગેરે.

અન્ય રાસકવિઓમાં લોકપ્રિય કવિશ્રી ખખરદાર, શ્રી. કેશવ હ. શેઠ, શ્રી. ગોકુળદાસ રાયચુરા, શ્રી. ‘સ્નેહરશ્મિ’, શ્રી. ત્રિભુવન વ્યાસ, શ્રી. લલિતજી, શ્રી. જનાર્દન પ્રભાસ્કર, શ્રી. ચન્દ્રકાન્ત ઓઝા, શ્રી. મેઘાણી, શ્રી. મનુ દવે વગેરેનાં નામો મુખ્ય ગણી શકાય.

‘ગુણવન્તી ગુજરાત,’ ‘ધીમે ધીમે સરતી સરકતી ચાલી ઉપા,’ ‘ભીંજે મહારી આંખડલી’ વગેરે કવિશ્રી ખખરદારના રાસો સુન્દર રીતે ગવાતા સાંભળ્યા છે.

શ્રી. કેશવ હ. શેઠ રચિત :

‘નિર્જન વનવગડે ચલી વાદળી ! જળ શાં ઢોળવા અમથાં ?’

જેવા અનેક રાસો લોકઝીલાતા થયા છે.

એ સિવાય જુદા જુદા લેખકોના જુદા જુદા પ્રસંગોએ સાંભળેલા રાસોમાં શ્રી. રાયચુરાકૃત ‘સીતારામનાં સન્તાન’ તથા ‘બહેના ! પધારો રાસમન્દિરે રે લોલ,’ શ્રી. લલિતજીકૃત ‘આબ્યા આબ્યા આષાઢીલા રાજ ! ડોલે એવાં હૈયાં, સખિ !’, શ્રી. મનહરરામ મહેતાકૃત ‘આવો, આવો, પધારો, મોઘેરાં, મહેમાન !’ સ્વ. કાન્તકૃત ‘મહેમાનો ! ઓ બહાલાં પુનઃ પધારજો !’ શ્રી. પ્રભાસ્કરકૃત ‘ઊંડી ઊંડી આંખલિયાની કુંજે, હો રાજ ! છેડે એ કોણુ ધલખંસરી ?’ શ્રી. રમણિક કી. મહેતાકૃત ‘મોરલીમાં ગાયું એવું શું તહે કનૈયા !’ શ્રી. દુર્લભજી જોષીકૃત ‘કુંગરોમાં ખોલે છે મોર,’ શ્રી. મૂળજી વેદકૃત ‘રાસેશ્વરી મા !’ શ્રી. રસિકલાલ પરિખકૃત ‘સખિ !

ગગને ચઢતો ચાંદલો, ' શ્રી, મેઘાણીકૃત 'બેટ્યે ખૂલે છે તલવાર', શ્રી. મંજુ-
લાલ મજસુદારકૃત ' પુનિત સન્તોનાં વૃન્દ ', શ્રી. રામમોહનરાયકૃત ' જળ
ભરવાને ચાલો રે ! મીઠડલાં જળ ભરવાં, ' શ્રી. રસિક ત્રિપાઠીકૃત ' મથુરા
વાટે મહિયારી એ મીઠડાં મહિડાં ધરતી, ' શ્રી. શાન્તિકુંભાર પંચાકૃત ' પનધટ
વાટે પનિહારી એ ધીરા હગલાં ધરતી, ' શ્રી. સુન્દરમકૃત ' રંગ રંગ
વાદળિયાં, ' શ્રી. સ્નેહરશ્મિકૃત ' ભૂલ્યાને પન્થ સન્ત ! દીવો ધરો',
શ્રી. સુન્દરલાલ પરિખકૃત ' સન્ત તણાં દર્શનઃ અહો ! એ સન્ત તણાં
દર્શન ' વગેરેનો ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે. કારણ કે એ બધાએ રાસો
લોકજીવાતા થઇ ચૂક્યા છે.

છેલ્લાં થોડાંક વર્ષોમાં રાસસાહિત્ય ખૂબ પાંગર્યું છે પણ બહુ લંબાણ
થવાના ભયથી જુદા જુદા કવિઓના રાસસંગ્રહો સંબંધી વિસ્તારમાં નથી
ઉતરતો.

મહારા પણ ચાર રાસસંગ્રહો બહાર પડી ચૂક્યા છે તે ગુણગરવી ગુજ-
રાતણી જ્યાં જ્યાં વસે છે ત્યાં ત્યાં દૂર દૂર આફ્રિકા સુધી એમાંના કેટલાક
રાસગરબાએ પાંખો ફરી બાંધી ગયા છે.

વર્તમાન રાસસાહિત્યમાં કેટલીક લેખિકાઓએ પણ પોતાનો ફાળો
નોંધાવ્યો છે એ આનન્દની વાત છે. એમાં સૌ. દીપકબા દેસાઈ, શ્રી. જયમન-
ગૌરી પાઠકજી, શ્રી. જયંતીદેવી, શ્રી. જ્યોત્સ્ના શુક્લ, સૌં હંસા મહેતા,
સૌં સવિતાલક્ષ્મી બુચ, સ્વં રસમનબહેન બક્ષી, સૌં સુશીલા તારમાસ્તર
તથા સૌં હસુમતી દેસાઈ વગેરેનાં નામ ગણાવી શકાય.

આ સિવાય લોકગીતોએ પણ જનતાના હૃદયમાં પોતાનું સ્થાન જમાવ્યું
છે. એ દિશાનો પહેલો પ્રયાસ સ્વ. રણજીતરામભાઈનો. ચાર પછીના સંશો-
ધકોમાં શ્રી. ઝવેરચન્દ મેઘાણી અને શ્રી. ગોકુળદાસ રાયચુરા મોખરે આવે છે.
બન્નેએ એ સાહિત્યના ઉદ્ધાર માટે ખૂબ શ્રમ લીધો છે અને સમગ્ર ગુજ-

રાતને પોતાની જૂની ખોવાયેલી ને વિસરાયેલી મિલકત શોધી આપી છે. શ્રી. મેઘાણીના 'રઠિયાળી રાત'ના ત્રણે ભાગો તેમજ શ્રી. રાયચુરાનો 'રસિયાંના રાસ' નામનો સંગ્રહ—એ રાસસાહિત્યના અભ્યાસીઓ માટે ખૂબ ઉપ-યોગના છે. ગુજરાતણાએ પણ એ સંગ્રહોને ખૂબ અપનાવ્યા છે.

આ પ્રસંગે લોકસાહિત્યના એક અભ્યાસીનું 'વિસરાઈ ગયેલું' નામ સંભારતાં આનન્દ થાય છે. 'ગુજરાતી જૂનાં ગીતો' એ નામથી લોબડીના સ્વન્ત્ર ભવાનીશંકર નરસિંહરામે જૂનાં ગીતોનો એક ન્હાનકડો સંગ્રહ ૧૯૧૨ માં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. એમાં હાલરડાં, ઉખાણાં તેમજ કેટલાંક પ્રચલિત લોક-ગીતોનો સંગ્રહ એના સંપાદકે ખૂબ પ્રયત્ન કરી તૈયાર કર્યો હતો. લોકસાહિત્યના સંશોધકોમાં આ પુસ્તકના સંપાદકનું નામ પણ અવશ્ય યાદ કરવું જોઈએ.

ગુજરાતનાં જ પ્રાચીન લોકગીતોનો એક સંગ્રહ પાટણના મહારા મિત્ર કનૈયાલાલ વૈદ્યે 'પટોળાં' ના નામથી ખૂબ શ્રમપૂર્વક તૈયાર કર્યો છે. એની પાછળ એ લોકસાહિત્ય ધેલાએ લગભગ ચારસો રૂપિયા જેટલી રકમ ખર્ચી નાંખી છે. પાટણની આસપાસના પ્રદેશમાં ઘૂમી ઘૂમી હલકા ગણતા વર્ગને મહાં માગ્યાં મૂલ્ય આપી એણે એ ગીતો સંપાદન કર્યાં છે. સાતેક વર્ષથી એ પુસ્તકનો ઘણો ખર્ચો ભાગ છપાઈ ને છાપખાનામાં કેટલીક અનિવાર્ય મુશ્કેલીઓને અંગે પડી રહ્યો છે. એ જ્યારે બહાર પડશે ત્યારે ગુજરાતને એનાં દર્શન ભાવભર્યાં થશે.

ગરબાનું ગૌરવવન્તુ પર્વ એટલે નવરાત્ર. સદીઓથી ગરવી ગુજરાતણો એ મહામૂલો ઉત્સવ ઉજવતી આવી છે. પહેલાં નવરાત્રિના નવલા દિવસોમાં અને શુકલ પક્ષનાં અજવાળિયાંઓમાં આનન્દોત્સવ ઉજવાતા. આજે સમ-યના પરિવર્તન સાથે અનેક જાહેર સંસ્થાઓના વાર્ષિક સંમેલન પ્રસંગોએ તેમજ ઘણેખરે સ્થળે લગ્નોત્સવ જેવા મંગળ પ્રસંગોએ ગુજરાતણોના ગૌરવવન્તા ગરબાનો કાર્યક્રમ રખાય છે. રામનવમી, જન્માષ્ટમી, ગૌરીવ્રત,

વટસાવિત્રીવત, કાન્જળી, કે વસન્તપંચમી વગેરે નિમિત્તે પણ રાસોત્સવો ઉજવાતા ને ઉજવાય છે.

જાહેર સંસ્થાઓ તરફથી આવા ઉત્સવો ઉજવવાની અમદાવાદમાં શરૂઆત શ્રી. વિદ્યાબહેન નીલકંઠ અને શ્રી. શારદાબહેન મહેતાએ કરી હતી. વડોદરામાં શરૂઆત કરનાર શ્રી. ભરતરામ મહેતા છે. એમણે ૧૯૨૫ માં વડોદરા સાહિત્યસભા દ્વારા શરદુત્સવ ઉજવ્યો હતો, અને કદાચ એ ગુજરાતનો પ્રથમ શરદુત્સવ હતો. એની પૂર્વે ઇચ્છા તે રાધાના રાસ સાંભળવાને નરસિંહજીની પોળે દૂર દૂરના અનેક રાસરસિયાં વડોદરા આવતા. આજે તો ગુજરાત અને ગુજરાત બહાર—જ્યાં જ્યાં ગુજરાતીઓ રહે છે ત્યાં ત્યાં આવા અનેક રાસ-ગરબાના મંગળ ઉત્સવો ઉજવાય છે.

સંસ્થાઓ તરફથી ઉજવાતા સંમેલનોમાં ગરબાનો કાર્યક્રમ આકર્ષક રાખવામાં આવે છે. એમાં ગીત કે ગરબાના ભાવ પ્રમાણે અભિનયકલાતું તત્વ ઉમેરવામાં આવ્યું છે. પરિણામે ગરબો કે રાસ વધારે ભાવવાળી બને છે.

રંગબેરંગી દાડિયા, રમઝુમ રણકારો કરતી ખંજરીઓ, કણ્ઠત્રિય મંજરા, બંસરી વગેરે સાજ સાથેની મોહક રચનાએ રજૂ થતા રાસની રમઝઝ જોવી એ ગુજરાતીઓનું પરમ સૌભાગ્ય છે. હાથમાં ન્હાની ગાગરને હિલોળા ખવડાવતી ગરબે ધૂમતી અને મીઠી હલકથી અલબેલો ગરબો ગાતી ગુજરાતણેને નિહાળવી એ પણ જીવનની એક અમૂલ્ય મોજ છે.

‘ સખિ ! આવે આવ ને ઓસરે
પાણીડાં કેમ ભરિયે ? ’

એવા મોલ હૃદયસાગરને હિલોળે ચડાવે છે. વળી રાસમાં ગોદ્રશુચન પણ રચાય છે. રાસને શણગાર્યા ગુજરાતણુ-રસરસિયણુ નાગ કલા અને સંસ્કારના રંગ પૂરે છે—પોતાનો પ્રાણ પાથરે છે. અજળ રંગીન વસ્ત્રાભૂષણની અજળ રંગીન કલાનાં દર્શ

ઉત્સવ પ્રસંગોએ જ થઈ શકે છે. કદામાં ગુજરાતે પોતાનો આત્મા ગુણે એ આનન્દની વાત છે. આ પ્રસંગે મ્હારે એક વસ્તુ તરફ ગુજરાતે બહેનોનું લક્ષ્ય ખેંચવાનું છે કે વિદેશી વસ્ત્રોનો ઉપયોગ ન જ કરવામાં આવે. વિદેશી વસ્ત્રોનો ઉપયોગ એ વિદેશના ખાણાપીણાના ઉપયોગ સમો છે.

રાસ દ્વારા સ્ત્રીઓને સુંદર વ્યાયામ મળે છે. મન તેમ જ શરીરનો સ્ત્રીલક્ષ્યમાં ઊંચા ભાવો જાગે છે. નવી ચેતના સ્ફુરે છે. જીવનમાં ઉદ્ધાસ જાગે છે. આવા રાસોત્સવો વખતે એ પોતાની પીડાઓ ભૂલી આનન્દોત્સવ માણે છે અને અનુભવે છે કે :

‘આજની ધડી રણિયામણી રે।’

આવા પ્રસંગોએ સ્ત્રીઓ આનન્દભરી તાળી લેતાં, અંતરના ભાવભર્યા ગરબા ગાતાં, અને ગોળકુંડાળે ધૂમી રમણે ચડતાં જીવનની આનન્દધડીઓ અનુભવે છે.

રાસ-ગરબાને વધારેમાં વધારે નૃત્યનું સ્વરૂપ આપવામાં આવે છે એ પણ અયોગ્ય છે. એમ થવાથી એનું આકર્ષક તત્ત્વ એની હલક તથા તાલ વગેરેનું લાલિત્ય સચવાતું નથી. હમણાં હમણાં તો દરેકેક સ્થળે ગરબામાં રાગદારી દાખલ કરવાના સફળ નિષ્ફળ પ્રયત્નો પણ થઈ રહ્યા છે. પણ નિદાન એ વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે ઉસ્તાદી ગીતો ગરબામાં ન પેસે તો સારું. કવિવર ન્હાનાલાલે ખરું જ કહ્યું છે કે :

“રાસમાં નર્તકીનું નૃત્ય ન હોય, સોહાગણનું લાલિત્ય હોય; રાસમાં ગાનારીના ગીતપલટા ન હોય, કુલવન્તીની કમનીયતા હોય; રાસમાં નખરાં ન હોય, ગૃહણીલાવની ગૃહિણીસહજ લજ્જાપાવલિ હોય.”

આ વસ્તુ તરફ સંમેલન સંયોજકોનું ધ્યાન ખેંચાય એ જરૂરનું છે.

કેદયશંકર જેવા જગવિખ્યાત નૃત્યકારને પણ ગુજરાતણોના ગરબા નિહાળી નૃત્યની પ્રેરણા મળી છે એમ એ પોતે કહે છે. જગત્તર્તકી મેઠમ પાવલોવા પણ રાસ જોઈ મોહ પામી હતી.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં રાસનું સાહિત્ય ઘણું વધી પડ્યું છે. ઘણા ખરા કવિઓના જુદા જુદા ચાળીસેક રાસસંગ્રહો બહાર પડી ચૂક્યા છે. તે ઉપરાંત જુદા જુદા કવિઓના રાસ-ગીતોથી સંપાદિત થયેલા કેટલાક સંગ્રહો પણ બહાર પડી ચૂક્યા છે. આ જાતનો સૌથી પહેલો અને જૂનો સંગ્રહ તે ચતુર-સુન્દર સ્ત્રીવિલાસ ગરબાવળી. એમાં ગુજરાતના પ્રાચીન લોકકવિઓના રાસ-ગરબા-ગરબીઓ ઉપરાંત કેટલાંક પ્રાચીન લોકગીતો તેમ જ લક્ષ્મીતોનો સમાવેશ થાય છે.

વર્તમાન કવિઓમાંના રાસોમાંથી ચુંટી કાઢી સાથે થોડાક પ્રાચીન રાસો લેવાઈ તૈયાર થયેલા સંગ્રહો અત્યારે મુખ્યત્વે ત્રણ છે. ત્રણે સંગ્રહો વિવિધ જોતનાં રાસકૂલડાંની ફારમથી મધમધ મહેકે છે. જાણે રાસકૂલડાંની છલકંતી છાઓ ન હોય ! એમાંનો એક સંગ્રહ ‘રાસકુંજ’ છે. એના તૈયાર કરનાર એક રાસસાહિત્યના ઊંડા અભ્યાસી બહેન છે. એમનું નામ શ્રીમતી શાન્તિબહેન અરશીવાળા. બીજો સંગ્રહ શ્રી. રામમોહનરાય, લલિતજી, શ્રી. કેશવ શેઠ, શ્રી. રમણિક મહેતા અને શ્રી. જગુભાઈ રાવળ જેવા પાંચ રાસ કવિઓ દ્વારા સંપાદિત થયેલો છે. તેનું નામ ‘રાસમાલિની’. અને ત્રીજો સંગ્રહ છે ‘રાસ રજની’ નામનો. આ ત્રણે સંગ્રહો લોકપ્રિય અન્યા છે. પણ એ ત્રણેય એક બીજાના પૂરક જેવા છે. એ ત્રણેમાં અમુક રાસ-ગરબા સર્વસામાન્ય છે. જોકે એ ત્રણેનું વ્યક્તિત્વ અમુક ખાસ તત્વોને અંગે અનેાખું છે.

રાસસાહિત્યના અભ્યાસીઓને અતિ ઉપયોગી થઈ પડે એવો એક સંગ્રહ ગુજરાતણોના ગીતકલ્પોલ-શ્રી. મંજુલાલ મજમુંદારે ખૂબ મહેનત લઈ તૈયાર કર્યો છે. એમાં રાસના ઘણાનો સુન્દર ઇતિહાસ એના સંપાદકે રજૂ કર્યો છે. પણ હજી એ અગ્રગટ છે. એ પ્રગટ થશે ત્ય

રાતને રાસસાહિત્યનું એક અનોખું પુસ્તક સાંપડશે.

રાસના સંગ્રહોની જ આખતમાં હું એક વધારે વાત કહેવા માંગુ છું.
આટલેથી રાસના સંપાદિત સંગ્રહોની સંખ્યા અટકતી નથી.

‘ ગણ્યા ગણાય નહિ
વીણ્યા વીણાય નહિ
છાપડીમાં માય નહિ ’

એટલા રાસો આજ ગુજરાતી સાહિત્યમાં લખાયા છે. ગુજરાતણુને ઘેર
ઘેર ગરબાઓનો સ્વયં પસંદગીનો અકેકેકો સંગ્રહ હોય છે. ખાસ
કરીને શાળાઓમાં લણુતી કુમારિકાઓ પોતાને મનપસંદ રાસ-ગરબા-
ગીતો પોતાની નોટબૂકમાં ઊતારી લઈ પોતાનો એક સ્વતંત્ર સંગ્રહ તૈયાર
કરે છે. અને એ રીતે દરેક ગુજરાતીને ઘેર નિદાન એક રાસસંગ્રહ હોય છે-
પછી એ હસ્તલિખિત હોય કે છપાએલો. આ ઉપરથી અટલું તો એકકસ
થાય છે કે ગુજરાતણોનો રાસ-ગરબાનો શોખ દિવસે દિવસ વધતો જાય છે.

આજ કેટલેક સ્થળેથી એવી ધૂમ આવે છે કે દિવસે દિવસે શેરીઓ
ગરબા મૂલી થતી જાય છે. એનું કારણ એ નથી કે સ્ત્રીઓ ગરબાઓ સામે
પોતાનો અણુગમો વ્યક્ત કરે છે પણ એનાં અનેક કારણો છે અને જરા
ધ્યાનપૂર્વક અભ્યાસ કરનારને સહેજે સમજી શકાય એવાં છે. છતાં ય ગુજ-
રાતણોનો પ્રેમ એમના રાસ-ગરબા પ્રતિ દિવસે દિવસે વધતો જાય છે એમાં
જરાયે શંકા નથી. શેરીઓ રાસસૂની થાય છે પણ ઉત્સવો રાસસૂતા થતા નથી.

ગરબાના અભ્યાસી થવું હોય એણે તો ગામેગામ ને શેરીએ શેરીએ
ધૂમધું જોઈએ અને લોકહૃદયની લાગણીને હૃદયમાં ઊતારવી જોઈએ. નવા
નવા ઢાળ, સ્ત્રીહૃદયની ઊર્મિઓ અને કાકિલા સમા કંઠમાંથી ગવતાં રસગીત-
એ બધું સાંભળી પોતાના અભ્યાસમાં ઊતારવું જોઈએ. તો જ સમૂહ
મોટેનાં ગીતો-વૃન્દગીતો-ગરબાઓ રચવામાં સફળતા મળી શકે.

પોતાના પુરોગામીઓનું ઝગણ દરેકને માથે હોય છે. પછી એ કાવ્ય-પ્રદેશમાં પ્રવાસ કરતો હોય કે સાહિત્યના બીજા કોઈ પ્રદેશમાં. બાકી હમણાં હમણાં તો રાસનો ફાલ ખૂબ વધે જ નય છે. કોઈ એક કવિનો અમુક ગરબો લોકપ્રીયતાથી થયો કે એના એકથી વધારે અનુકરણો-નકલો તૈયાર થવા માંડે છે, અલખત નકલી ગીતોનું આયુષ્ય ઝાઝું નથી હોતું. નાયમાલ્મા વલ્લહીનેન લમ્યઃ અનુકરણ કરનારા ન્યારે એકદમ ચોરી જ કરી લે છે ત્યારે એના મૂળ લેખકને ખૂબ અન્યાય થાય છે. નકલ કરનારા મિત્રો પોતાનો અભ્યાસ વધારી સ્વયંપ્રકાશે ઝળકે તો ગુજરાતને કંઈક આપી શકે. બાકી બધા કવિઓની પ્રતિભા એકસરખી ક્યાંથી હોય ? ખોટું અનુકરણ કરનારાઓની સંખ્યા વધતી જાય છે એટલે જ રાસસાહિત્ય વગોવાવા માંડ્યું છે. એક વિષય ઉપર અનેક કવિઓ ભુદા ભુદા દષ્ટિગિન્દુથી લખે છે પણ તેથી કંઈ એ વિષય લખને લખનારાઓનાં રાસગીતો અર્થહીન છે એવો ધ્વનિ કાઢતાં પહેલાં કહેનારે એ જોતું જોઈએ કે કવિએ લીધેલી કલ્પના નવી છે કે જૂની ? એ કલ્પના પાછળ ક્યું દષ્ટિગિન્દુ છે ? ક્યા સન્નેગોમાં એનું સર્જન થયું છે ? એમાં કવિતાનો આત્મા રસ રેડાયો છે કે માત્ર એ શબ્દશૃંગારનું ઘડતર બન્યું છે ? વગેરે બાબતો ધ્યાન ઉપર લેવાઈ વિવેચન થવાની જરૂર છે. અને એ રીતે થયેલા વિવેચન માગદર્શક થઈ પડશે.

ગુજરાત ખરેખર ગીતોની ભૂમિકા છે. ગુજરાતણના રાસ-ગરબાનું સ્થાન જગતભરના સાહિત્યમાં અનોખું છે. ગુજરાત અને ગુજરાતી પોતાના સાહિત્યના આ વિશિષ્ટ અંગ માટે જરૂર ગૌરવ લઈ શકે.

જગતના મહારાસધારી રાસેશ્વર શ્રીકૃષ્ણદીધા રાસનો અમૂલ્ય વારસામાં વૃદ્ધિ કરી ગુજરાતણો જીવનમાં અમૃત સીંચે અને ગુજરાતની ગહકુંજોને અમૃતે જલકાવે એવી અભિલાષા મહારા જેવો રાસ રચનારો ગુજરાત સન્તાન જરૂર રાખી શકે.

રાસવર્ણન

૪૪

આનન્દકન્દ, નન્દ-નન્દ, છન્દ રાગ રાગણી,
વેણુ વાય, ગીત ગાય, સરલ સહુ સોહામણી;
રૂપ સરસ, સોળ વરસ, રમે અંક લેઇ લેઇ
ગોપાળ-લાલ, શરદ-કાળ, રમે રાસ થેઇ થેઇ.

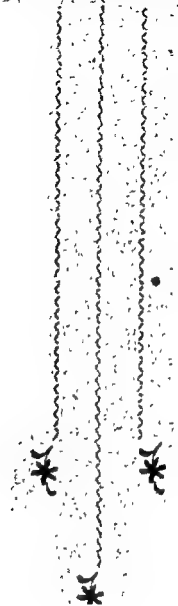
સ્વરૂપ શ્યામ, કોટિ કામ, વામદક્ષિણ સુન્દરી:
ગોપી સાથ, મધ્ય નાથ, હાથ બે સ્કંધે ધરી;
કંદર્પ દર્પ, તર્પ તર્પ, માંહિ બાંહિ દેઇ દેઇ
ગોપાળ-લાલ, શરદ-કાળ, રમે રાસ થેઇ થેઇ.

ઝમક તાલ, શ્રીજાળ, રસાળ ગીત ભાખતી:
બ્રમણુ રમણુ, નેહ નમણુ રૂપ હૃદે રાખતી;
અધર હસે, ચીર ખસે, હસ્તે તાળી દેઇ દેઇ
ગોપાળ-લાલ, શરદ-કાળ, રમે રાસ થેઇ થેઇ.

(ચિત્ત) ચોરટી કે, ગોરટી કે, શ્યામળી સોહામણી:
કે સોહિની, મનમોહિની, કટાક્ષ કીકી કામની;
રાસરમણુ, બ્રમણુ નમણુ, લીલા કહું કેઇ કેઇ;
ગોપાળ-લાલ, શરદ-કાળ, રમે રાસ થેઇ થેઇ.

—મહાકવિ પ્રેમાનન્દ

रास की भुँदी

મહારી ફૂલવાડીએ

૨૪

[ઠાળ : ભતી પૂનરણ રે ! ક્યાં તું ઉતાવળી ?]

આવો સોહાગણ હો ! મહારી ફૂલવાડીએ;
ખેલે ત્યાં, બહાલની વસન્ત:

સોહાગણ હો ! મહારી ફૂલવાડીએ.

મહારી ફૂલવાડીએ હો ! કે ખુલખુલ ખોલે, સોહાગણ !
ફેરે ત્યાં ફૂલડાં અનન્ત:

સોહાગણ હો ! મહારી ફૂલવાડીએ.

કુવારા સ્નેહનાં હો ! કે છાંટણાં છાટે, સોહાગણ !
રંગતની રેલતી ત્યાં રેલ:

સોહાગણ હો ! મહારી ફૂલવાડીએ.

ગાતી કોયલડી હો ! કે ગીત અણસુણ્યાં, સોહાગણ !
નર્તન્તા મોરલા ને ઢલ:

સોહાગણ હો ! મહારી ફૂલવાડીએ.

આંખાની ડાળિયે હો ! કે હીંચકો ખાંધ્યો, સોહાગણ !
હીંચીશું શુંનતાં કે ગીત:

સોહાગણ હો ! મહારી ફૂલવાડીએ.

કોડીલું કાળજું હો ! કે નહોતરે મેહે, સોહાગણ !
ચેતનાએ ચડશે હો ! ચિત્ત:

સોહાગણ હો ! મહારી ફૂલવાડીએ.

મધુરો ઉત્સવ

❧

[ઢાળ : સાકર કેરા પહ્યા, સાહેલી રે !]

મધુરો ઉત્સવ આજનો, સાહેલી રે !
સજીએ સુન્દર સાજ, હો સાહેલી રે !

ચાંકે પૂરીએ સાથિયા, સાહેલી રે !
વચમાં મૂકીએ દીપિકા, સાહેલી રે !

છાંટો કુંકુમ છાંટણાં, સાહેલી રે !
શરદે દીધાં વધામણાં, સાહેલી રે !

ગરબે ઘૂમીએ રંગથી, સાહેલી રે !
ગરબા ગાતાં ઉમંગથી, સાહેલી રે !

તાળી લઈએ તાલથી, સાહેલી રે !
ઠમકો દઈએ ભાવથી, સાહેલી રે !

રમવા આવશે દેવીઓ, સાહેલી રે !
રંગત નમશે કેવી, હો ! સાહેલી રે !

રસલેખન

૪૬

[દાળ: રૂપેરી ગોઢણી સોદાય]

મંગળ માંડવો સોહો :

આવો ખેલવા સજનિ !

દેખી આંખડી મોહો :

રમીએ રંગથી રજની.

નીસર્યો ધન્દુ ંયોમવિહારે :

રમતાં રમતાં પુણ્ય પ્રસારે :

મર ગીતડાં ગાતાં :

* આવો ખેલવા સજનિ !

પીચૂષ ઉરનાં પાતાં :

રમીએ રંગથી રજની.

પાડે મધુરી તારક તાળી :

દીસે રજની શી રઢિયાળી : *

અંતર ભાવની માળા :

આવો શુંથીએ સજનિ !

રચતાં રાસ રઢિયાળા :

રમીએ રંગથી રજની.

સંબોધન

❧

ઉરમાં આનન્દિની રે ! આશા સ્કુરાવળે ;
રેલળે સુલાવલયાં રાસ :
વેરળે લલિત મન્દ હાસ :
આનન્દિની રે ! આશા સ્કુરાવળે.

❧

પ્રાણમાં પ્રવાસિની રે ! ચેતન તું પૂરળે ;
બોલળે આનન્દભર્યા બોલ :
જીવનમાં ઢોળળે કદલોલ :
પ્રવાસિની રે ! ચેતન તું પૂરળે.

❧

સુરની સન્દેશિની રે ! દુનિયાને પ્રેરળે ;
દેવોના દિવ્ય કેં આદેશ :
સૂરજના તેજના સન્દેશ :
સન્દેશિની રે ! દુનિયાને પ્રેરળે.

❧

વિશ્વની વિહારિણી રે ! જીવનને રંગળે ;
શીખવળે સ્નેહભરી વાત :
ગાળે કેં ગીત સાત સાત :
વિહારિણી રે ! જીવનને રંગળે.

❧

પુણ્યની પ્રકાશિની રે ! વિશ્વને ઉજાળળે ;
ટાળી ઉર ઉરના અન્ધાર :
રેલી તેજ તેજના અન્ધાર :
પ્રકાશિની રે ! વિશ્વને ઉજાળળે.

સ્વપ્નાને સોહાગ

ૐ

હું તો સ્વપ્નેને સોહાગ :

રમતી રંગભરેલી :

સખિ ! આશાને અનુરાગ :

રમતી રંગભરેલી. .

ચૌદલોકમાં ધૂમતી લાવે, દૂર દૂર પુણ્ય પ્રદેશ ;
ફૂંદડી ફરતી ચુંદડી ઓહું,

શુંથું તારલિયાને કેશ :

રમતી રંગભરેલી.

હું તો ૦

મહારી લાષા કોઈ નાં સમજે, સમજે કેમ કરી મુજ ઉર ?
તો થે ગાતી ગીત અનોખાં,

સ્વપ્ને દૂરનાં દૂર :

રમતી રંગભરેલી.

હું તો ૦

અંમરભૂમિ મુજ આંખે જોઈ, જોયો આંદલિયાનો દેશ ;
રૂપરૂપના અંગાર નિહાળ્યા,

અલખેલા સહુ વેષ :

રમતી રંગભરેલી.

હું તો ૦

હું

ૐ

હું તો ગઈ'તી પ્રકાશને પ્રદેશ:
હાં રે ! હું તો ગઈ'તી પ્રકાશને પ્રદેશ:
કે ઉર મહારં રંગવા, સખિ !

મહારં રૂપ શું થયું અનુપ:
હાં રે ! મહારં રૂપ શું થયું અનુપ:
કે જોડ ના કે જગમાં, સખિ !
હું તો

કોઈ કહે અપ્સરા ને કોઈ દેવનન્દિની;
કોઈ નાગકન્યકા ને કોઈ કહે આનન્દિની.

હું તો ઝળક ઝળક ઝળકું:
મલક મલક મલકું:
નયન નયન પલકું:
કે પ્રાણનો પ્રકાશ રેડતી, સખિ !
હું તો

નહાનીશી વાત

૪૪

કહું નહાનીશી વાત:

કહું નહાનીશી વાત:

હતી રૂપાળી રાત:

હતી રૂપાળી રાત:

આંગણાંમાં ખેલતી ઉમંગથી.

ચાલું ધીમીશી ચાલ:

ચાલું ધીમીશી ચાલ:

લાગે ચાંદની રસાળ:

લાગે ચાંદની રસાળ:

આંગણાંમાં ખેલતી ઉમંગથી.

ચાલે મહારી સંગાથ:

ચાલે મહારી સંગાથ:

ખેલો રજનીનો નાથ:

ખેલો રજનીનો નાથ:

આંગણાંમાં ખેલતી ઉમંગથી.

બાલું ધીમેથી બાલ:

બાલું ધીમેથી બાલ:

કેવો કરતો કલ્લોલ:

કેવો કરતો કલ્લોલ:

આંગણમાં ખેલતી ઉમંગથી.

ધીમે વાતો સમીર:

ધીમે વાતો સમીર:

નહાતી આંધાને નીર:

નહાતી નીતરતે નીર:

આંગણમાં ખેલતી ઉમંગથી.

કેવી વીરાની જોડ:

કેવી વીરાની જોડ:

હું તો અંતરને કોડ:

હું તો અંતરને કોડ:

આંગણમાં ખેલતી ઉમંગથી.

ફૂલ સોહાગી

૫૫

અમે ન્હાના ન્હાનાં ફૂલ સોહાગી :

લગની જગને ફૂલની લાગી :

અમે ન્હાનાં ન્હાનાં ફૂલ સોહાગી.

પ્રકૃતિરંગ્યા રંગ અનોખા, જોતાં આંખ ધરાય;

પ્રાણ પ્રકુલ્લે પુણ્ય ઝીલન્તાં, નિર્મળતામાં ન્હાય.

અમે૦

૩૫ અનુપમ દેવદીપેલું, સુન્દર શું સોહાય;

સુવાસ અમારી સ્નેહ ભરેલી, વિશ્વ વિષે પથરાય.

અમે૦

અનિલ ઝૂલાવે, લાઠ લડાવે, વીંઝણા ઢોળી જાય;

આશાભરિયાં આવી લેતાં, રંગત રેલી વિદાય.

અમે૦

વસન્ત આવે, મધુરપ લાવે, મીઠાં ગીત સુણાય;

અલકમલકની કે વાત રસીલી, અલખેલી કહી જાય.

અમે૦

માલણ કેવી કલા ભરેલી, ખાગળગીચે જાય;

છલકન્તી ફલછાળ ગ્રહીને, અંતરિયે મલકાય.

અમે૦

લલિત મનોહર માળા ગુ'થતાં, લાવ હૃદય ઉભરાય;
પુનિત પૂજારી જગજીવનને, માળ ધરી હરખાય.
અમે૦

વનવનનાં કે' રંગ કુસુમડાં, સરિતા છાળની માંય;
હસતાં હસતાં સાયરરાણો, ઝીલે કૂલ બધાંય.
અમે૦

તારક સુંઘે, ચંદર સુંઘે, સુંઘે સૂર જ રાય;
વિષ્ણુ સુંઘે, લક્ષ્મી સુંઘે, આતમ ઝોલાં ખાય.
અમે૦

માનવતાના મન્ત્ર મધુરા, શીખે લોક સદાય;
માનવતાથી જીવન જગમાં, ઉજળાં કેવાં થાય.
અમે૦

બનું હું ફૂલડું

જ

[ઢાળ : પુરનો મોરલો, હો રાજ !]

બનું નો ફૂલડું હું ખડેન !
મધુરું ફૂલડું હું ખડેન !
જગમાં મધમધ મધમધ મહેકુંઃ
મધુરું ફૂલડું હું ખડેન !
મનોહર ફૂલડું હું ખડેન !
બનું નો

રઢિયાળી શો રંગ દિસેઃ
ઉમંગ ઢળન્તો ઉર વિષેઃ
પ્રસરે ફેરમ દિશ દિશેઃ
બનું નો

ખીલન્તું ફૂલડું હું ખડેન !
મલપતું ફૂલડું હું ખડેન !
બનું નો

જગમાં રસભર મનહર રાયુંઃ
રસીલું ફૂલડું હું ખડેન !
અમોલું ફૂલડું હું ખડેન !
બનું નો

સોણલાંપરી

૫૫

[ઢાળ : આવેલ આશા ભર્યાં રે !]

છલકે છે મહારી છાળડી
કે મહીં મૂક્યાં છે સોણલાં અમૂલ રે:
સોણલાં બહાલે બહેન્યું રે !

આવી ફરેથી હું એકલી
ને મહારૂં હરખે છે દિલડું પ્રકુલ રે:
સોણલાં બહાલે બહેન્યું રે !

લેતાં તો ઠરશે દિલડું
ને એની બહાલપ ફેરશે અપાર રે:
સોણલાં બહાલે બહેન્યું રે !

દેવોના દેશ ફેરી માલણી
કે આજ આવી ને જગને દ્વાર રે:
સોણલાં બહાલે બહેન્યું રે !

રંગમાં રમતી'તી

૪

[ઢાળ : હું તો ગમતી કદમ્બને ઝારુ : કદમ્બનાં ફૂલ લેવા]

હું તો સરિતાનાં નીરની સાથે કે રંગમાં રમતી'તી:
હું તો કરતી'તી સ્નેહના કદલોલ : ઉમંગમાં રમતી'તી.

હું તો ચાંદલાના ઓઝમાં દોડી કે રંગમાં રમતી'તી:
હું તો લણતી'તી લાવલયાં બોલ : ઉમંગમાં રમતી'તી.

હું તો પૂર્ણિમાની રસભરી રાતે કે રંગમાં રમતી'તી:
હું તો નહાતી પ્રકાશ દેરે નીર : ઉમંગમાં રમતી'તી.

હું તો વાદળીનાં વૃન્દની સાથે કે રંગમાં રમતી'તી:
હું તો બોલતી રંગભર્યા ચીર : ઉમંગમાં રમતી'તી.

હું તો દોઢિલાની કુંજમાં લાવે કે રંગમાં રમતી'તી:
હું તો શીખતી'તી રસભર્યા ગીત : ઉમંગમાં રમતી'તી.

હું તો મોરલાનાં વૃન્દમાં બહાલે કે રંગમાં રમતી'તી:
હું તો શીખતી'તી નૃત્ય આણી પ્રીત : ઉમંગમાં રમતી'તી

કૌમુદી ૫૯૫૬

જી સ્ત્રી

ગાંગાસુ બ્રુથ

લગ્નને સોપાન

❧

ઊભી લગ્નને સોપાન :

દેવા દિલ કેરું દાન :

લેવા જિન્દગીની લ્હાણુ :

હૃદય રંગ રેલતી કુમારિકા.

સુકાની ઝાલશે સુકાન :

અમર પીશે પ્રીત પાન :

લલિત બહેશે જીવન-બહાણુ :

હૃદય રંગ રેલતી કુમારિકા.

મહેકે જીવનનો ઉદ્યાન :

હૃદય ડોલે દિવ્ય તાન :

કરવા પ્રીતનું પ્રયાણુ :

હૃદય રંગ રેલતી કુમારિકા.

દેખી સ્નેહીનાં સન્માન :

મધુર ગાશે દેવગાન :

થશે આત્મનું કલ્યાણુ :

હૃદય રંગ રેલતી કુમારિકા.

પ્રેમ-મન્ત્ર

૪૪

થનગન થનગન નાચો :

હો ! રમતાં રંગે રાચો.

ફૂલડે ફૂલડે બ્રહ્મલખેલી :

કવિતાઓ કંઈ અલખેલી :

રૂમઝૂમ જાતાં રસઘેલી :

મન્ત્રો મધુરા વાંચો :

હો ! રમતા રંગે રાચો.

મનોહર મોર તણી સંગે :

ધન્દ્રવેલના અનુપમ રંગે :

હૈયું છલકે દિવ્ય તરંગે :

અનુભવના રોમાંચો :

હો ! રમતા રંગે રાચો.

પ્રેમલક્ષણા પ્રગટે લકિત :

સ્નેહ-સોહાગણુ નવલી શકિત :

જીવન જગનાં ઉચરે ઉકિત :

પ્રેમ-મન્ત્ર છે સાચો :

હો ! રમતા રંગે રાચો.

લીમડાની છાંય

ॐ

લીમડાની છાંય મ્હને લાગે મીઠી :
મૃતિને ફલકે કેા છાયા દીડી :
સોણલાંની ચાદ ત્યાંહી જાગે મીઠી: લીમડાની૦

લીમડાની ડાળિયે ખાંધ્યો છે હીંચકો;
ઝૂલતી હું સ્નેહને સમીર :

છાંય મ્હને લાગે મીઠી. લીમડાની૦

પૂર્વ ને પશ્ચિમ મ્હારો ઝૂલન્તો હીંચકો;
નહાતી હું લાવનાને નીર :

છાંય મ્હને લાગે મીઠી. લીમડાની૦

પ્રીતમની પ્રીત રીત ઊતરતી ઉરમાં;
મીચન્તી આંખડી લગીર :

છાંય મ્હને લાગે મીઠી. લીમડાની૦

દેવ તણા દેશના કેા સુન્દર ઉદ્યાનમાં;
સૂતી'તી ઢાળી હું તો શિર :

છાંય મ્હને લાગે મીઠી. લીમડાની૦

તાકીને તીર માર્યું વાગ્યું છે નેણમાં;
ખની છું ત્યારની અધીર :

છાંય મ્હને લાગે મીઠી. લીમડાની૦

જીવનવસન્ત

ૐ

મહારા જીવનમાં જાગતી વસન્ત : ફાગ હું ખેલી રહું :
મહારા અંતરની આશ છે અનન્ત : રંગ હું રેલી રહું .

છીછીમાં કલ્લોલગીત ગાતી આજ કોયલો;
રૂમઝૂમ રંગલર્યો નાચે મનમોરલો.

હૃદય-ભૂવનમાં લાવના લરન્ત : ફાગ હું ખેલી રહું :
મહારા નયણાંનો નેહ શો ઝગન્ત : રંગ હું રેલી રહું .

ધીમે ધીમે ઓયોમ માંહી ચાલ પૂનમચન્દ્રમાં;
વાતડી વસન્ત ફેરી હું ફરે રસરંજના.

મધુર ણંસરી વસન્તની ઝળન્ત : ફાગ હું ખેલી રહું :
રસખેલનાના કોડ શા યુજન્ત : રંગ હું રેલી રહું .

અમરજ્યોતિ

❧

અમરજ્યોતિ જાગે આજ અંતર ને આંખમાં;

ફૂટન્તી પ્રેરણાની પાંખ :

હાં રે ! ફૂટન્તી પ્રેરણાની પાંખ : કે પ્રકૃતિના સાથમાં, સખિ !

ફૂલહાંની ફેરમે શો મહેકતો ઉદ્યાન જો :

ઉરને સુરમ્ય કરે કોકિલાનાં ગાન જો :

ચન્દ્રરાજ પેલો પાતો પ્રેરણાનાં પાન જો :

મોરલો એ નાચ કરી દેતો કલાદાન જો :

જીવનજ્યોતિ જાગે આજ હુનિયાના ખાગમાં;

પાપો બળીને થાય ખાખ :

હાં રે ! પાપો બળીને થાય ખાખ : કે પ્રકૃતિના સાથમાં, સખિ !

ખેલતા સુરમ્ય તારા ચંદર ને ભાંજુ જો :

નયન નયન દીસે કેવાં જ્યોતિનાં એંધાણુ જો :

હૃદય હૃદય વીંધે કેવાં કિરણોનાં બાણુ જો :

આવ, સખિ ! આવ, લેવા જીવનની લહાણુ જો :

હૃદયજ્યોતિ જાગે આજ રાસ ને રસેશની;

ઝગમગન્ત જ્યોતિ કેરાં નૂર :

હાં રે ! આવે હૃદય પ્રીતિ કેરાં પૂર : કે પ્રીતમના સાથમાં, સખિ !

વસન્તલીલા

૪૪

[ઢાળ : રૂપેરી ગ્યાઢણી મોહાય]

મધુરી ને આવી વસન્ત :

રમીએ રંગલીલા રસભેર,

જીવનમાં જોમ જો પ્રગટન્ત :

રમીએ રંગલીલા રસભેર.

થનગન હૈયું નાચે કે રમતાં રંગે રાચે;

અળકે જ્યોતિ ત્યાં જીવલન્ત :

રમીએ રંગલીલા રસભેર.

રંગભરી પીચકારી કે છાંટો રનેહે સારી;

અમોલા દહાવ કે લૂટન્ત :

રમીએ રંગલીલા રસભેર.

ચેતન ભરેલા ફાગે કે રમીએ આને રાગે;

ફેરે ફૂલડાં અનન્ત :

રમીએ રંગલીલા રસભેર.

નયન કરે છે વાતો કે ઉરરસ છલકાતો;

અખોલા ભાવ શું પ્રસરન્ત :

રમીએ રંગલીલા રસભેર.

અનુપ પ્રસંગ

૪૪

પૂનમ - પ્રેમ રાતડી :
પ્રણયભીની આંખડી :
રસિક સંગ વાતડી : જીવન રંગને રેલાવતી :
અમરજ્યોતિને ઝગાવતી .

ચાડૂ પેલી ચાંદની તો ચન્દ્ર સાથ રાચતી :
રસિક કેવી ઢેલડી એ મધુર સંગ મ્હાલતી :

તેમ મ્હાલું મોજમાં :
નાથ કેરી સાથમાં , સખિ ! પૂનમ૦

મ્હાતી સ્નેહનીરમાં :
ઉરના ઉમંગમાં , સખિ ! પૂનમ૦

અનુપ એક આવતો :
પ્રસંગ રંગ લાવતો :
મધુરમન્ત્ર ફૂલાવતો : જીવનલાવના લણાવતો :
અમરજ્યોતિને ઝગાવતો .

લલિત રંગ

૪૪

લલિત રંગ અંગ લાગે : ને સખિ !
રસિક રાગ ઉર ભાગે : ને સખિ !
વિહર આજ રમ્ય બાગે : ને સખિ !
જીવન મહેકતું પરાગે : ને સખિ !

સાખી]

સૂનો આ ઉદાન ને , સૂનું મહારં ઉર ;
વસન્ત પધારી બહાલથી , વેયું ઉરનું નૂર .

હર હર કોઈ આજ બોલે : ને સખિ !
છાયા એની સ્વપ્નમાં કિલ્લોલે : ને સખિ !
નેણુલાં નચાવે-ઉર ડોલે : ને સખિ !
બાણે હું તો જૂલતી હિંડોલે : ને સખિ !

સાખી]

રમણે હૈયું ને ચડે , બોલે બોલ અબોલ ;
ચૌવન-મસ્તી શીઠળે , નાચે આજ ભૂગોળ .

સૌંદર્યપૂજન

૨૨

વસન્તતિલકા]

સૌંદર્યનું પૂજન મહે સળિ ! આદર્યું છે,
ઘૂમું સ્થળે સ્થળ બધે ઉરને ઉમંગે;
કોનાં કહે હૃદયને નહિ એહ રંગે?
સૌંદર્ય-પૂજન તણી લીધી મહેં ય દીક્ષા.

આલનું સૌંદર્ય પેલો આંદલો પૂજું;
આંદલો પૂજું ને ખડેન ! તારલા પૂજું. આલનુંં

કુંજનું સૌંદર્ય પેલી કોકિલા પૂજું;
કોકિલા પૂજું ને ખડેન ! ગીતડાં ગુંજું. આલનુંં

સરોવરે સોહાગી રાજહંસલો પૂજું;
હંસલો પૂજું ને ખડેન ! પક્ષને પૂજું. આલનુંં

બાગનું સૌંદર્ય રંગફૂલડાં પૂજું;
ફૂલડાં પૂજું ને દેવ-માલિકા સળું. આલનુંં

વનનું સૌંદર્ય મધુર મોરલો પૂજું;
મોરલો પૂજું ને પેલી મોરલી પૂજું. આલનુંં

મન્દિરે સોહાગી મહારા દેવને પૂજું;
દેવને પૂજું ને એના દિલને પૂજું. આલનુંં

ઊરનું સૌંદર્ય દેવ-આંખડી પૂજું;
ખડી પૂજું ને એની પાવડી પૂજું. આલનુંં

નાવિક હનુ આવ્યા નહિ

૨૪

[ઢાળ : હલકાતું આવે બેઝુ]

સખિ ! સંચરવા ભવસાગરે ;
હું તો શોધી રહી છું સાથ રે :
નાવિક હનુ આવ્યા નહિ.

સખિ ! ચોઢી કુસુમ્બલ ચુંદડી ;
મહારા મેંદી મૂકેલા હાથ રે :
નાવિક હનુ આવ્યા નહિ.

સખિ ! ભાલે કરી કુંકુમ ટીલડી ;
મહેં તો વેણીએ ગુથ્યા ફૂલ રે :
નાવિક હનુ આવ્યા નહિ.

સખિ ! ગુંથી ગુલાબે હેતથી ;
કરમાયે માળ અમૂલ રે :
નાવિક હનુ આવ્યા નહિ.

સખિ ! કંકણ ખખડે હાથમાં ;
રૂમઝુમ અંજરિયાં થાય રે :
નાવિક હનુ આવ્યા નહિ.

સખિ ! શાને ગરબે ઘૂમતી ?

, મુજ અંતર જો અકળાય રે :

નાવિક હજી આવ્યા નહિ.

સખિ ! આશ ભરેલી આંખડો ;

મહાઈ કોડ ભરેલું ઉર રે :

નાવિક હજી આવ્યા નહિ.

૮ સખિ ! સૂતાં જીવન સ્નેહનાં ;

સખિ ! ખોતી નેણતું નૂર રે :

નાવિક હજી આવ્યા નહિ.

સોહાગણ

૨૨

માથે ભરીને આવી હેલ :

સોહાગણ સોહિ મનોહરી.

પદ્મિની પુણ્યથી મઢેલ :

સોહાગણ સોહિ મનોહરી.

દિનમણિ આવતા પહેલાં પ્રભાતમાં;

નદી કિનારે સંચરેલ :

સોહાગણ સોહિ મનોહરી.

હંસાશી મન્દ મન્દ મલપન્તી ચાલતી;

ઢળકન્તી દીપતી ઢેલ :

સોહાગણ સોહિ મનોહરી.

ઉધાનું ઉરનૂર દીસન્તું આંખમાં;

રેલન્તી ભાવનાની રેલ :

સોહાગણ સોહિ મનોહરી.

દીપે સોહાગચન્દ સુન્દર લલાટમાં;

પનિહારી પાણીડાં ભરેલ :

સોહાગણ સોહિ મનોહરી.

દેવીશી દીપતી શીલ ને સોહાગથી;

નમણી લલમણીની વેલ :

સોહાગણ સોહિ મનોહર

સખિ ! શાને ગરબે ઘૂમતી ?

મુજ અંતર જે અકળાય રે :

નાવિક હજી આવ્યા નહિ.

સખિ ! આશ ભરેલી આંખડો ;

મહાફ કેડ ભરેલું ઉર રે :

નાવિક હજી આવ્યા નહિ.

સખિ ! સૂનાં જીવન સ્નેહનાં ;

સખિ ! ખોતી નેણું નૂર રે :

નાવિક હજી આવ્યા નહિ.

।હોગણુ

૨૪

માથે લરીને આવી હેલ :

સોહાગણુ સોહિ મનોહરી.

પદ્મિની પુણ્યથી મઢેલ :

સોહાગણુ સોહિ મનોહરી.

દિનમણિ આવતા પહેલાં પ્રભાતમાં;

નદી કિનારે સંચરેલ :

સોહાગણુ સોહિ મનોહરી.

હંસાશી મન્દ મન્દ મલપન્તી ચાલતી;

ઢળકન્તી દીપતી દેલ :

સોહાગણુ સોહિ મનોહરી.

ઉષાનું ઉરનૂર દીસન્તું આંખમાં;

રેલન્તી લાવનાની રેલ :

સોહાગણુ સોહિ મનોહરી.

દીપે સોહાગચન્દ સુન્દર લલાટમાં;

પનિહારી પાણીડાં લરેલ :

સોહાગણુ સોહિ મનોહરી.

દેવીશી દીપતી શીલ ને સોહાગથી;

નમણી લગ્નમણીની વેલ :

સોહાગણુ સોહિ

શરદનું સોણલું

શરદનું સોણલું રે, કે રંગભર હૈયે રમે;
એવું અલખેલકું રે, કે નેણભરી જોવું ગમે.

નિંદરને ફલકે રે, કે દિલભર દશ્યો દીઠાં;
મુખકું શું મલકે રે, કે પ્રેમ-પાન લાગે મીઠાં.

જીવનને હીંચકે રે, કે હેતભરી હોંચ્યા કર્યું;
અંતરની આશોને રે, કે વારી અમે સીંચ્યા કર્યું.

શરદની ચાંદની રે, કે રૂમજુમ રમતી રંગે;
ચેતનની ચાંદની રે, કે નીતરે મહારે અંગે.

ઠંડાલમ વરણાગિયો રે, કે ઠંડાલની વેણુ છેડે;
અંતરમાં ડોહીલો રે, કે ભાવના કેવી રેડે.

જોખનના ઘેનમાં રે, કે રેનના રંગો શમે;
આશા! અલખેલક્યાં રે? કે દિલમાં શાની દમે?

સૂની રજની

અ

[ઢાળ : સરોવરે પાણીમાં ગંધ'તી, સાહેલડી ।]

ઝળકીને જાગી જહેન ! સૂતેલી રજની ,
જહાવરી શી આમતેમ જોતી જ રે :
એનો રસરાજવી રંગીલો ચાંદલો,
દીઠો નહિ ને એ તો રોતી જ રે :
ઝળકીને

‘વસમો વિયોગ વેઠું’ જહાલમ ! શી રીતે ?
આવું રીસામણું ના લેશે જ રે :
પોઢાવી પ્રેમે રાજ નિંદરને હીંચકે,
સંતાયા શીદ કોઈ ફૂલેશે જ રે !
ઝળકીને

હુલાતી દેખી કેમ હસતા એ તારલા !
સૂનું અંતર : રોતી આંખો જ રે :
ક્યાં એ છૂપાયો જહારો રંગીલો રાજવી ?
જવું ક્યાં શોધવા ? દાખો જ રે .
ઝળકીને

પિતા

૨૨

પિતા છે જગત માંહી ગુણ કેરી ગીતા ;
એનાં ના મૂલડાં અંકાય :
પિતાની પુણ્યજ્યોત પ્રાણે પૂરાય.

પિતા છે દિવ્યવૃક્ષ ઝહાલ કેરું વિશ્વે ;
એની શીળી શી છાંય માંય :
ઋત્વોલે બાળ, તાપ દુઃખો ભૂલાય.

વિશ્વમાં વિરાટ એ મનુકુળે સોહાતો ;
એની આંખે અમી ઉલરાય :
પિતાના સ્નેહબોલ દિલડે લખાય.

ઉર માંહી શિશુ કેરા શુભની છે વાંછના ;
દેવાને સુખ નિત્ય ચ્હાય :
પિતા પ્રભુને પુણ્ય આતમા સોહાય.

હૈયાનો ઉદ્ધિ તો હેતથી ભરેલો ;
ખૂટે ના હેતવારિ ત્યાંય :
છોને એ દુઃખડાંને તાપે શોષાય.

સાખી]

ગુલાબસમોવડ ચિત્તડે, આવ્યાં ફૂલેણ કરણ ?
આશાવેલી વણુખીલી, વેડે શાને ? સુણ :

કાણે ફૂલે દર્દ તણી વેલી ઊગાડી ?
કાણે ફૂલે રંગલરી બાળ બગાડી ?
કાણે ફૂલે નાશ તણી નોખત વગાડી ?

હૈયામાં આવડી તું શાને મુંઝાય ?
ચંપાની પાંખડોશા ચરણે દઝાય .

જવન-વદના

૪૪

આશાન આકાશ : ઉડવું મહારે એકલો ;
નાંખે ઉર નિશ્વાસ : જવન જવવું દોહ્યલું.

હું તો સુણું છું વેદનાનાં ગાન : લાન મહારે હૈયું ભૂલે;
હું તો પીઉં છું દુઃખડાંનાં પાન : સાન લાન હૈયું ભૂલે.

નિર્મળતાનાં નૂર : ઝીલવા અંખુ રાતદિ;
હૂયું પ્રલયને પૂર : ફૂર વિધિને કારણે.

હું તો જાણું દિવસ ને રાત : વાત કોઇ સુણે નહિ;
મહને જડે ના જોગની જમાત : તાત ! આવ મન્દિર મહી.

નેણ થયાં નિસ્તેજ : ચરણો ચાલી થાક્યાં;
કરજો દીપ સતેજ : આજે મહારા ઉરનો.

હું તો માણું છું હરિવર ! આજ : લાજ મહારી રાખો તહમે;
મહને સંજવો ભક્તિ કેરા સાજ : રાજ ! ઉર દુઃખો શમે.

રંગભરી વાદળી

અ

હું તો વાદળી રે ! રંગભરી વાદળી;
ભિંચો ભિંચો છે મહારો મહેલ :
વાદળી રે ! રંગભરી વાદળી.

હું તો વાદળી રે ! આશભરી વાદળી;
રમતી હું રાગભર્યા ખેલ :
વાદળી રે ! રંગભરી વાદળી.

હું તો વાદળી રે ! નીરભરી વાદળી;
વરસું છું બહાલનો વરસાદ :
વાદળી રે ! રંગભરી વાદળી.

હું તો વાદળી રે ! દોડું ભિંચા આભમાં;
બહેંચું છું દેવનો પ્રસાદ :
વાદળી રે ! રંગભરી વાદળી.

હું તો વાદળી રે ! દેવ કેરી નન્દિની;
રેલું છું સઘળે આનન્દ :
વાદળી રે ! રંગભરી વાદળી.

હું તો વાદળી રે ! વિહરું વિનોદિની;
મહેને બહાલપ છાંટવાના છન્દ :
વાદળી રે ! રંગભરી વાદળી.

હું તો પાડું છું ભાવના પડછન્દ :
વાદળી રે ! રંગભરી વાદળી.

[દાળ : જાતી પૂજારણ રે ! ક્યાં તું ઉતાવળી ?]

નહાનાશા ગામડે રે, કે રંગથી રહેતા ગામડિયા
ખેતરમાં ખેલિયે હમેશ :

ગામડિયા રે ! નહાનાશા ગામના.

નહાના સરોવરે રે, કે નેહથી નહાતા ગામડિયા
ગોંદરાના પૂજિયે ગણેશ :

ગામડિયા રે ! નહાનાશા ગામના.

ગાતી કાચલાનાં રે, કે ગીત સૌ શીખીએ ગામડિયા;
નાચ્યન્તા મોરલાના નાચ :

ગામડિયા રે ! નહાનાશા ગામના.

ગહેતા અરણુની રે, કે વાત હું સુણીએ ગામડિયા;
ખોલીએ સદાય અમે સાચ :

ગામડિયા રે ! નહાનાશા ગામના.

મુલસીના છોડવા રે, કે રોપતા રંગે, ગામડિયા !
નિરોગી રહીએ સદાય :

ગામડિયા રે ! નહાનાશા ગામના.

આવો આંગણિયે રે, કે રંગ શો રાખે ગામડિયા;
મહેમાની માણુજો બધાય :
ગામડિયા રે ! ન્હાનાશા ગામના.

ઉજાણી કીચે રે, કે ગામને પાદર ગામડિયા;
ખાતાં સૌ રોટલો ને છાશ :
ગામડિયા રે ! ન્હાનાશા ગામના.

ગોરી શી ગાયનાં રે, કે દૂધડાં પીચે, ગામડિયા;
રેલીચે આનન્દભર્યા રાસ :
ગામડિયા રે ! ન્હાનાશા ગામના.

માનવતામન્દિરે

૪૪

હો આવજો રે ! માનવતામન્દિરે;

રેલન્ટાં ઉરનાં અમૃત :

આવજો રે ! માનવતામન્દિરે.

હો ખેલતા રે ! સૂરજ ને ચન્દ્રમા;

ફૂટેતા કૈં દેવ તણા દૂત :

આવજો રે ! માનવતામન્દિરે.

હો સુણજો રે ! જીવનની મોરલી;

ફૂટેતી પરશ્રદ્ધ તણી વાત :

આવજો રે ! માનવતામન્દિરે.

હો જૂલજો રે ! આયુષને હીંચકે;

નથી ત્યાં દિન અને રાત :

આવજો રે ! માનવતામન્દિરે.

હો શીખજો રે ! ઝહાલપની ભાવના;

ઝીલજો બન્ધુત્વ કેરા ભાવ :

આવજો રે ! માનવતામન્દિરે.

હો રંગજો રે ! દેવત્વ નૂરથી;

અંતરને—પુણ્યને પ્રભાવ :

આવજો રે ! માનવતામન્દિરે.

અંતરની માંય

૪૪

આશાનો મોહન માંડવો રે ! અંતરની માંય;
સોહન્ટા ફૂલડાં અપાર :

માંડવો રે ! અંતરની માંય.

જ્યોતિના ઝગમગ દીવડાં રે ! અંતરની માંય;
અખકન્તો એ થકી સંસાર :

માંડવો રે ! અંતરની માંય.

કંકુએ પૂરેલ સાથિયા રે ! અંતરની માંય;
ચાંદનીએ લીંપેલો ચોંક :

માંડવો રે ! અંતરની માંય

ઉવાસન્ધ્યાનાં જોસણાં રે ! અંતરની માંય;
વાગન્તી વાંસળી ત્યાં કોક :

માંડવો રે ! અંતરની માંય.

ચાંદો સૂરજ એ માળીડા રે ! અંતરની માંય;
શુથન્તા તારલાની માળ :

માંડવો રે ! અંતરની માંય.

નાચે આતમનો મોરલો રે ! અંતરની માંય;
ખુઝાવે નૃત્ય જંગઝાળ :

માંડવો રે ! અંતરની માંય

મનગમતા મન્દિરિયે ।

૨૪

આબ્યું છે એક મ્હારે નહોતડું : મનગમતા મન્દિરિયે !

જાવાને જીવ જો હુરખાય :

મનગમતા મન્દિરિયે !

પીવાં પીયૂષ મ્હારે પુણ્યનાં : મનગમતા મન્દિરિયે !

દુનિયાનાં દુખડાં ભૂલાય :

મનગમતા મન્દિરિયે ।

વરસન્તી વાદળી ત્યાં પ્રેમની : મનગમતા મન્દિરિયે !

અંતરનો મેલ જ્યાં ધોવાય :

મનગમતા મન્દિરિયે !

આશા અનન્ત પુરું ઉરની : મનગમતા મન્દિરિયે !

ભેદો કે પ્રદ્વંના ભણાય :

મનગમતા મન્દિરિયે ।

ચારૂ થશે મુજ ચિત્તડું : મનગમતા મન્દિરિયે !

માનવના દેવ સર્જાય :

મનગમતા મન્દિરિયે ।

નાચે સુરમ્ય મનમોરલો : મનગમતા મન્દિરિયે !

હૈયાનાં કોડ ત્યાં પૂરાય :

મનગમતા મન્દિરિયે !

કોઇ ગાતી હતી

ॐ

અનોખું ગીત કોઇ ગાતી હતી :
જીમનાને કાંઠે, સખિ !

પ્રીતિનાં પાન કોઇ પાતી હતી :
જીમનાને કાંઠે, સખિ !

એના મીઠા કહ્યોલ :
ભાંડા જીવનના જોલ :

રંગતની રેલ કોઇ વહેતી હતી :
જીમનાને કાંઠે, સખિ !

આશાની વેલ કોઇ ફેલતી હતી :
જીમનાને કાંઠે, સખિ !

એની લાપાના લાવ :
રમ્ય જીવન પ્રભાવ :

મોહિની મન્ત્ર કોઇ ફેલતી હતી :
જીમનાને કાંઠે, સખિ !

પુણ્યનાં પીયૂષ કોઇ દેતી હતી :
જીમનાને કાંઠે, સખિ !

છેલછળીલી વાગી મોરલી

૪૪

ઝળકી ઝળકી બાણું છ !

મોહન પાયે લાણું છ !

સ્વપ્નો મધુરાં માણું છ !

અલબેલી

છેલછળીલી વાગી મોરલી.

તારા દીલસી ચોહું છ !

ચંદા ચુદડી ચોહું છ !

અનન્ત હીચકે પોહું છ !

અલબેલી

છેલછળીલી વાગી મોરલી.

રૂમઝૂમ રમેતી બાગે છ !

મહેકે હૈયું પરાગે છ !

દોહયું કોઈ આગે છ !

અલબેલી

છેલછળીલી વાગી મોરલી.

આશા મુજને તેડે જી ?
રસિયો બંસરી છેડે જી !
અંતર અમૃત રેડે જી !

અલબેલી
છેલછળીલી વાગી મોરલી.

કામળુ કરિયાં એણે જી !
ચારે હૈયું શેને જી !
સજનિ! મુજને ફૂડેને જી !

અલબેલી
છેલછળીલી વાગી મોરલી.

વરણાગિયા !

૪૪

વાંસળી રે ! કે ધીમી ધીમી છેડો : વરણાગિયા !

મહને લાગ્યો છે વાંસળીનો નેડો : વરણાગિયા !

વાંસળી રે !

આંખડી રે ! કે રંગ રંગ જીવે : વરણાગિયા !

હાં રે ! હૈયાનાં પાપ એ તો ધૂવે : વરણાગિયા !

વાંસળી રે !

વાંસળી રે ! કે મીઠું મીઠું બોલે : વરણાગિયા !

હાં રે ! સુણીને ચિત્ત મહાદં ડોલે : વરણાગિયા !

વાંસળી રે !

પાંખડી રે ! કે ઉર તણી ખીલે : વરણાગિયા !

હાં રે ! મધુરા શા મન્ત્ર એ ઝીલે : વરણાગિયા !

વાંસળી રે !

કુંજમાં રે ! કે છાની માની આવી : વરણાગિયા !

શાને વિલંબ ? દો સુણાવી : વરણાગિયા !

વાંસળી રે !

મોહિની રે ! કે પૂર્ણિમાની કેવી : વરણાગિયા !

અંતરને દાર ઊભી દેવી : વરણાગિયા !

વાંસળી રે !

ખંસી

૨૨

ઢાળઃ ઝાલર વાગે ને જહાલો હરિરસ ગાય]

ખંસી જાલે ને મ્હાઈ હૈયું હરખાયઃ
હુનિયાનાં હુઃખ તો કેવાં વિલાય.

જુમનાને કાંઠે જાલો છે ફહાનઃ
એની તે ખંસરી ભૂલવે લાન.

ઘેલી ઘેલી જોપીઓ ને ઘેલું જોધુળઃ
હુનિયા શું ભૂલવે એ ખંસીનાં ભૂલ ?

નાચે નાચે તારલા ને નાચે છે ચન્દઃ
નાચતા મયૂર ને ગાયોનાં વૃન્દ.

ઠાલે ઠાલે મુનીઓ ને ઠાલે છે દેવઃ
ઠાલન્તા શિવ ને બ્રહ્મા સ્વયમેવ.

જાલે જાલે ખંસરી મધુરા જાલઃ
ખંસરીના જાલ કરે ચિત્તમાં કલ્પોલ.

[ઢાળ : મેં બનકી ચીડિયાં બન કે બન બન બોલું રે !]

ગોપી: હું મજની ગોપી: મધુરે ગોરસ વેચું રે !
ફહાન: હું મજનો ફહાન: સલુણી ! ગોરસ લૂંટું રે !

ફહાન: મજની ગોપી !

ગોપી: મજના ફહાન !

ફહાન: દઈ દે મહારાં દાણુ :

ગોરસ લૂંટું રે !

હું મજની૦

ફહાન: ઘેલી ગોપી !

ગોપી: ઘેલા ફહાન !

શાનાં માગે દાણુ ?

ગોરસ વેચું રે !

હું મજની૦

ફહાન: ગોરી તહારી ગોરસી, ગોરા ગોરસ ત્યાંય:

ગોરી ઉરની ગોરસી, ગોરસ શાં છલકાય,

ગોરસ લૂંટું રે !

હું મજની૦

ગોપી: માગ્યાં દાણ મળે નહિ, ગોરસ ના દેવાય;
અંસી બળવે ફૂંડાન! જો, ઉરનાં દાન અપાય.
ગોરસ વેચું રે!
હું વ્રજનીં

ફૂંડાન: હું વ્રજનો ફૂંડાન મધુરી અંસી છેડું રે!
ગોપી: હું વ્રજની ગોપી મધુર ગોરસ આપું રે!
હું વ્રજનીં

વાંસળીનો જાદુ

॥

[ઢાળ: હુંગરોમાં ખોલે છે મોર]

નીસરી ગૃહિથી હું તો ગોરસ વેચવા;

સુણ્યો મહે' સાદ કે' મધુર:

વાંસળીએ વી'ધ્યું છે ઉર.

ચેતના ભરેલ મન્ત્ર મીઠા એ સુણવા;

ઝંખે છે દિલડું ચતુર:

વાંસળીએ વી'ધ્યું છે ઉર.

મજનો વિહારી પાન પ્રીતનાં કરાવતો;

જલું છે મહારે દૂર દૂર:

વાંસળીએ વી'ધ્યું છે ઉર.

લીધો મહે' પન્થ જ્યાંથી સૂર એહ આવતો;

અંતરમાં આવે હર્ષ પૂર:

વાંસળીએ વી'ધ્યું છે ઉર.

હોલે આખું વિશ્વ પ્રહાળંસરીના ખોલથી;

ઉરને ઉજાળે સ્નેહસૂર:

વાંસળીએ વી'ધ્યું છે ઉર.

જાદુભરી વાંસળી તો રંગ રંગ રેલતી;

બની છું હું તો થેલીતૂર:

વાંસળીએ વી'ધ્યું છે ઉર.

જીવનિયાં છે ન્યારાં

❧

જીવનિયાં છે ન્યારાં:
અમારાં જીવનિયાં છે ન્યારાં.

જગથી જુદી જાત અમારી, જગથી જુદી વાત;
રહેણી કરણી રંગભરેલી, ચિત્તચેતનિયાંની ભાત:
અમારાં૦

અમને ખ્યારી મસ્તી અમારી, ગાતાં ગીત અનસ્ત;
નરનારી સહુ કોઈ જાગે, જાગે વિશ્વ સમસ્ત:
અમારાં૦

સૂરજકિરણની રોશની હૈયે, ઝગમગ કેવી જવલન્ત;
અંતરથી જગ રેલવિયે સૌ, ઉર્જાવળ તેજ અનન્ત:
અમારાં૦

દિવસ ઉગે કે રજની આવે, લાવે તેજ તિમિર;
અભંગ આશા ને અભિલાષા, ના ઉર શોક લગીર:
અમારાં૦

હસતાં હૈયાં હાસ અનેરૂં, હસાવતાં જગલોક;
કરૂણા ટાળે માનવ ઉરની, અંતર એવાં કેક:
અમારાં૦

મહારે ઘેર દિવાળી

૨૬

કંકુડાં વેરાય આજે :

મહારે ઘેર દિવાળી:

રમતી રંગીન સાજે આજ

મહારે ઘેર દિવાળી

પૂરું સુન્દર સાથિયા કે ચીતડું મોર મધુર;

અલખેલી વનવેલડી કે ચીતડું ચિત્ત ચક્રોર;

મહારે ઘેર દિવાળી.

ફૂલડાં વેરાય આજે :

મહારે ઘેર દિવાળી:

ખંસી મધુરી જાણે આજ

મહારે ઘેર દિવાળી.

ગાતી મધુરાં ગીતડાં કે ભાવ હૃદય છલકાય;

ઉમળકા કંઈ હેતનાં કે રમેહજીવન સોહાય;

મહારે ઘેર દિવાળી.

પ્રેરણા પીવાય આને :

મહારે ઘેર દિવાળી:

હરખ છવાય સમાને આજ

મહારે ઘેર દિવાળી.

ઘર ઘર થાતા દીવડા કે સોહન્ટાં શાં તેજ;

બહાલપ કેરો દીવડો કે હૈયે થાય સતેજ:

મહારે ઘેર દિવાળી.

ભાવના ભણાય આને :

મહારે ઘેર દિવાળી:

દેવ - હુંહલિ ગાને આજ

મહારે ઘેર દિવાળી.

કાન્તિ ઝળકે કાળને કે નયણાં નેહે ભરાય;

આતમ જૂલે હર્ષમાં કે ધન્ય જીવનિયું થાય:

મહારે ઘેર દિવાળી.

અમર સન્ત

❧

[ઘાળ : સીતારામનાં સન્તાન]

અમર એક દીઠો સન્તઃ

વદન ખેલતી વસન્તઃ

જીવન-ભાવના અનન્તઃ

સન્ત એવા પૂજવા પધારજો.

ન ગિયો એ સન્ત આજ જગતને જગાડવા;

મુક્તિ-મન્ત્ર આપિયો, સ્વતન્ત્રતાને પામવા.

શક્તિ એની છે પ્રચંડઃ

જીવન-નૃતિ અખંડઃ

અજીત એનો શાન્તિદંડઃ

સન્ત એવા પૂજવા પધારજો.

દેવલોક ત્યાગીને એ આવ્યો મરૂભોમમાં;

દેશભક્તિ શી ભરી છે એના રોમે રોમમાં.

રહે મસ્તી માંહી મસ્તઃ

અગ્રણ ઉર છે અનસ્તઃ

વન્દે વિશ્વ ને સમસ્તઃ

સન્ત એવા પૂજવા પધાર

સન્ત !

ૐ

લગની તહારી લાગી :

અહો ! હો ! સન્ત સુહાગી !

અંતરના અનુરાગી :

અહો ! હો ! સન્ત સુહાગી !

અગમનિગમની વાત તું વાચે, રસભર તહારે નેણ;
યુગયુગ કેરી સંસ્કૃતિભરિયાં, અણુમોલાં તુજ વેણ.

અહો ! હો ! સન્ત સુહાગી !

વિષકટોરા ઘોળી ઘોળી, પીધાં પ્રેમથી પાન;
નીતરે તહારે નયણે અમૃત, મધુરપલ્લરિયાં ગાન.

અહો ! હો ! સન્ત સુહાગી !

જગત શીખવે રમ્ય ઋચાઓ, અલખ તણી કેં વાત;
ઊર્ચ્ય આજે રંગભરેલું; રમણીય દિવ્ય પ્રભાંત.

અહો ! હો ! સન્ત સુહાગી !

ભીષણ બધાંયે ઝંઝાવાતો, કીધાં દૂર સુદૂર;
અંતરદ્વારે આજ બને છે, પ્રેમ-બંસીના સૂર.

અહો ! હો ! સન્ત સુહાગી !

સેવા-મન્ત્ર

ॐ

મધુરો સેવા-મન્ત્ર :

જગમાં મધુરો સેવા-મન્ત્ર :

ચન્દ્રકિરણનાં ચાર નૂરમાં :

જીવનનદીનાં વહેતાં પૂરમાં :

મોહન કેરી ખંસી-સૂરમાં :

ધૂમતો દિવ્ય નિનાદ શું ઉરમાં :

જગવે ભાવ સ્વતન્ત્ર

જગમાં મધુરો સેવા-મન્ત્ર

હુઃખીઆનાં દિલહુઃખ હરન્તો :

જીવનમાં નવ ભાવ ભરન્તો :

ચેતનના ઉર રંગ પૂરન્તો :

ભાનભૂલ્યાનાં ઉર ખૂલન્તો : અણમૂલ બાદ જન્ત્ર

જગમાં મધુરો સેવા-મન્ત્ર

ભૂમિનો તારણહાર

૨૨

[ઢાળ : કીત ગયે હો ખેવણહાર]

મહારી ભૂમિનો તારણહાર: નિંદથી જંગશે:
ખાંધશે મુકિત કેરો મિનાર: નિંદથી જંગશે.
મહારી૦

જોખનજોધેઘો જંગ: રંગભરીને રાયશે;
રેલી પુણ્યની ગંગ: પાપો ઘોશે દેશનાં.

મહારા દેશનો તારણહાર: નિંદથી જંગશે.
ખાંધશે મુકિતકેરો મિનાર: નિંદથી જંગશે.
મહારી૦

ઘોળી ખીશે કાળ: વાળ નહિ વાંકો થશે;
ઝીલશે અગ્નિઝાળ: માળ વિજયની પહેરશે.

મહારી ભારતમાતને દ્વાર: ખંસરી વાગશે;
દિશદિશમાં 'જય' ઉચ્ચાર: સૂર સૌ યોલશે.
મહારી૦

ભારતી-વન્દના

ॐ

વન્દુ માત ભારતી !
ઊતારે સૂર્ય આરતી :
હો ! વન્દુ માત ભારતી !

શુભગીત ગાય તહારા સુર શા અનન્તમાં;
કીર્તિવાસ કેવી ફેરે માત જો ! દિગન્તમાં.

અમરજ્યોતિ વિશ્વને ઉજાળતી:
હો ! વન્દુ માત ભારતી.

માત ! તહારે ખારણે શી માનવોની મેદની;
આવી આવી વાત કહે ભેદ ને અભેદની.

ઉર બ્રાન્તિ તું સદા વિદ્યારતી:
હો ! વન્દુ માત ભારતી.

શૃંગલાથી બદ્ધ તો ય તું હસી હસાવતી;
વેદનાને ભૂલવાના પાઠ તું પઢાવતી.

હેત તણા હીંચકે હીંચાવતી:
હો ! વન્દુ માત ભારતી.

રામકૃષ્ણ યુદ્ધ શા પ્રયુદ્ધ કેરી માવડી;
મૂર્તિ તહારી સૌમ્ય જોઈ શત્રુ પૂજે પાવડી.

મુકિત કેરી બંસરી શી બાજતી:
હો ! વન્દુ માત ભારતી.

માત ! તહારા મન્દિરે શા ઝગમગે જવાહીરો;
ઉરમાં ઉલ્લાસ ભરી ધૂમતા બધા વીરો.

શીળી છાંયતું સદા તું પ્રસારતી:
હો ! વન્દુ માત ભારતી.

વીર-વ્રત શીખવે તું માત ! તહારાં બાળને;
બહીએ નાજરીક બાળ : ઘોળી પીએ કાળને.

પ્રાણ પ્રાણ ચેતના સ્ફુરાવતી:
હો ! વન્દુ માત ભારતી.

જગો લેયા !

❧

[દાળ : શ્દાન ! હારે તળાવ]

કોઈ જગો, લેયા !

કોઈ જગો, લેયા !

દુઃખીઆરી જુઓ મૈયા ભારતી રે !

મૈયા ભારતી રે ! આંસુ સારતી રે !

કોઈ જગો, લેયા !

કર્મભૂમિ, લેયા !

વીરભૂમિ, લેયા !

સંસ્કૃતિની સ્મૃતિ હૃદય જગતી રે !

સ્મૃતિ જગતી રે ! વેણુ વાગતી રે !

કોઈ જગો, લેયા !

શંખ વાગ્યો, લેયા !

જેગીજાગ્યો, લેયા !

પ્રાણે પ્રાણે સીંચે નવી ચેતના રે !

સીંચે ચેતના રે ! ભાવ હેતના રે !

કોઈ જગો, લેયા !

રંગ લાગ્યો, લેયા !

મહેલ ત્યાગ્યો, લેયા !

દિવ્ય શક્તિ મુક્તિ કાજ નહોતરે રે !

શક્તિ નહોતરે રે ! કાન્તિ ચોતરે રે !

કોઈ જાગો, લેયા !

દિલ દાઝે, લેયા !

માત કાજે, લેયા !

શૌર્ય સાજે મુક્તિ માટ નીસરો રે !

નેહ નીસરો રે ! ભેદ વીસરો રે !

કોઈ જાગો, લેયા !

આશાપરી

૩૪

આશાપરી, ખેડેન ! આશાપરી
નિંદરમાં જોઈ ખેડેન ! આશાપરી

પાંખો પ્રસારતી એ ઊંચેથી ઊતરી;
તારાનાં કૂળની માળા કરી:
નિંદરમાં જોઈ ખેડેન ! આશાપરી.

ચાંદનીમાં રૂમજુમ આવી શી નાચતી;
મોતીનો થાળ નિજ હાથે ધરી:
નિંદરમાં જોઈ ખેડેન ! આશાપરી.

કુંકુનાં પર્ગલાં શાં પાડે રણિયામણાં;
સુધા શી નેણલે જતી અરી:
નિંદરમાં જોઈ ખેડેન ! આશાપરી.

ગાતી કહલોલગીત હૈયાનાં હેતથી;
કેવું એ ચિત્તડું લેતી હરી:
નિંદરમાં જોઈ ખેડેન ! આશાપરી.

રંગીલું હાસ હસે અંતર ઉભળવા;
મુખેથી ફૂલ મધુ રહેતાં અરી:
નિંદરમાં જોઈ ખેડેન ! આશાપરી.

સોહન્તી સાજ સજી કુદરતની કન્યકા;
એને નિહાળતાં આંખો ઠરી:
નિંદરમાં ભેધ ખેન ! આશાપરી.

કેવા કંઈ કોડ મહારા કિલ્લોલે કાળજે;
ક્યારે દર્શન એનાં થાશે ફરી ?
નિંદરમાં ભેધ ખેન ! આશાપરી.

પૂજન

ૐ

[ઢાળ : સાજન ! સુન સપને કી ખાત : રસિયા હો !]

પૂજન પ્રેમ ભરેલું થાય : સખીરિ હો !
થનગન થનગન અંતર નાચે :
સુમનમાળ મધુર ધરાય : સખીરિ હો !

પૂજન૦

રસભર મનહર નયનો રાચે :
કુંકુમ રંગ્યા હાથ સોહાય : સખીરિ હો !

પૂજન૦

વિદ્યાદેવી ! વિનતિ સુણજો :
ઉર-અન્ધાર સદા પરહરજો :
જ્ઞાનદીપકથી ઉજ્જ્વળ કરજો :
ગીત આનન્દ તણાય ગવાય : સખીરિ હો !

પૂજન૦

અનુપમ મુકિત-મન્ત્ર ભણાય : સખીરિ હો !

પૂજન૦

વન્દન બહાલ ભરેલાં કરિયે :
દિલમાં જ્ઞાન-સુધારસ ભરિયે :
જગમાં ચેતન સૌ રેલવિયે :
સુન્દર સેવા-સૂત્ર શીખાય : સખીરિ હો !

પૂજન૦

અજર અમર શી માત પૂજાય : સખીરિ હો !

પૂજ

વિદાય

❧

[દાળ : છલકાતું આવે ખેડલું]

મંગળ ઉત્સવ ઉજવ્યો,
વસંતી દેવી વિદાય રે :
મહારે મન્દિરિયે આવળે !

પડછન્દા પડતા પુણ્યના
મીઠડા યોલ સ્મરાય રે :
મહારે મન્દિરિયે આવળે !

અંતર ભરીને ભાવના
લૂંટાવી રસની લહાણુ રે :
મહારે મન્દિરિયે આવળે !

જીવન જાગે સ્મૃતિઓ
ઠંડાલપ પૂરી પ્રાણુ રે :
મહારે મન્દિરિયે આવળે !

સૌભાગ્ય દેવીઓએ સાચા દિલથી સત્કારેલું

ખરી પડતા વાળનો

ખરો ઉપાય

સુવાસિત

ઝંડુ

કેન્થારીડીન

ઝાંઘલ

વાળને ખરી પડતા અટકાવે છે
મગજને ઠંડક ને તાઝગી આપે છે.
એક વાર અજમાવવા ખાસ લલામણ છે

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ લી. મુંબઈ ૧૪

—: દુકાન:—

ભાટીયા મહાજનવાડી : કાલબાદેવી : મુંબઈ

સાથે નહાવામાં 'ઝંડુ શેમ્પુ' પાવડર વાપરવાથી
વાળ સુવાળા અને ચક્રચકિત થાય છે.

તમારી ફાઉન્ટન પેન માટે
સસ્તી સુંદર અને શુદ્ધ સ્વદેશી શાહી

એવરફ્લો ઇન્ક

હમેશાં વાપરો

ખનાવનાર :-

ધી ઇન્ડિયન રીયર્સ ઇન્સ્ટીટ્યુટ લિ. કલકત્તા

રીપ્રેઝન્ટેટીવ : વિષ્ણુભાઈ ડી. ભોંકરી

વડોદરા

આંમળા તથા આહ્લીતેલ

તમારા વાળ ખરી પડે છે ? વાળ વધતા નથી ? માથામાં
ખોટો થાય છે ? મગજ નબળું રહે છે ? આંખો ગરમ રહે છે ?
તો મગજની ઠંડક માટે

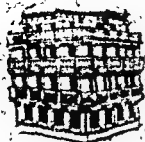
ખી. જી. કાયસ્થનાં આહ્લી તેલ વાપરો. આ આહ્લી તેલમાં ગેરટ્રીડ લીલી
આહ્લી, આંમળા, લીલી વનસ્પતિ, ભૂંગરાજ તાળફૂલો, આયુર્વેદિક
ઔષધો, અને મુગાંધિત વસાણાં વાપરવામાં આવે છે.

માનસિક શ્રમ કરનારાઓ માટે આ એક અમૂલ્ય એઇન ટોનીક છે.
એ ઉપરાંત ખીજ્વં સર્વોત્તમ તેલો કોનોનટ, રોઝ, જસમીન, નારંગીસ,
વગેરેની પણ ખાતરી કરો.

સ્ટોકીસ્ટ : આદી ભંડાર

એલિસબ્રીજ : અમદાવાદ

એજન્સી માટે લખો :
ખી. જી. કાયસ્થ એન્ડ સન્સ
સરસ્વતી સોસાયટી, સરખેજ રોડ :
અમદાવાદ

KRISHNA NIVAS

સુરમ્ય નિવાસ ન
પાછળ વડોદરા. અમીરી ભોજન પ્રબંધ

“હરિહર” શાહી

બુલ્ડોઝર રાઇટીંગ
બુલ્ડોઝર કોપીંગ
સ્કાલેર [લાલ]
ફાઉન્ટેન પેનની,
રમ્પર-સ્ટેમ્પીંગ,
ચોપરીઓ લખ-
વાની કાળી શાહી,
પાઉડર-પેસ્ટ
વગેરે.

સાયન્સના સિદ્ધાંતથી,
દરેક જાતના રંગોમાં બનાવેલી,
તેમજ
હિંદુસ્તાનમાં એકી અવાજે વખ-
ણાયેલી ‘હરિહર’ શાહી વાપરો.
એજન્ટો જોધએ છે.

સોના તથા રૂપાના
ચાદો પ્રદર્શનમાંથી
સર્તી શીકેછો સાથે
મેળવ્યા છે.
દરેક વેપારીને

બનાવનાર:-

હરિહર રીસર્ચ વર્ક્સ
મ્યુનીસિપલ, ગવર્નમેન્ટ એન્ડ સ્ટેટ કોન્ટ્રાક્ટર્સ :
માંડવીની પોળ-અમદાવાદ

મળે

ઘણાં વર્ષોથી પ્રખ્યાત થયેલું
ગૌહરઅલી એન. હકીમનું
[રજીસ્ટર્ડ ટાવર છાપ]

અ ર કે તિ હા લ

દરેક જાતના તાવ ઉપર અક્સીર દવા—દરેક જાતના તાવ,
જરોળ, કમળો, પાંદુરોગ, જલંદર, પાચનક્રિયા વગેરે ઉપર
સારો ફાયદો કરે છે. હજારો માણસો આ દવાથી તંદુરસ્ત થયા છે.
ખાટલી એકની કિં. ૧-૪-૦

ગૌહરઅલી એન. હકીમની અરેકેહકીમી

સુવાવડ પછીની અશક્તિ શરીરની પ્રીકાશ, જીભ
જ્વર, પેટનો બગાડ, વિકાર વગેરે દૂર કરી તંદુરસ્ત
બનાવે છે. એક વખત વાપરી બીજાંને લલામણુ કરશો.

નહાની ખાટલીની કીંમત રૂ. ૧-૪-૦

મોટી ” ” રૂ. ૨-૦-૦

સોલ એજન્ટ :-

જી. એન. હકીમ એન્ડ સન્સ,
ટાવરોડ : વડોદરા

લોકપ્રિય વિમા કંપની

અમત્યની જાહેરાત

આજી વરસમાં રૂ. ૫૦,૦૦૦,૦૦ ઉપરાંતનું કામ મળ્યું છે.
સકારી જમીનગીરીમાં કંપનીનું રોકાણ રૂ. ૨,૨૫,૦૦૦ ઉપરાંતનું છે.
અને

કંપનીએ પોતાની મુખ્ય ઓફીસ માટે હોર્નબી રોડ
ઉપર સુંદર મકાન ખરીદવાની યોજના કરેલી છે.

૧૯૩૮ કંપનીનું બોનસ વર્ષ છે.

છેલ્લું બોનસ : ૧૮ અને ૧૫

વિગત માટે લખો : ધી નેપચુન એસ્યુરન્સ કં. લિ

હોક ઓફીસ મુંબઈ.]

ગાંધીરોડ : અમદાવાદ

આ જમાનાની અનિવાર્ય વસ્તુ કયી ?

નશાળે જતા વિદ્યાર્થીએ, ફાલેજીયોને, પ્રેક્ષકોને, વકીલોને, દાકતરોને
દેશનેતાઓને કે સાહિત્યકારોને એક વસ્તુ વગર નથી ચાલતું અને તે

ફાઉન્ટન પેન

મળવાનું લરોસાપાત્ર ઠેકાણું નોંધી રાખો :—

એમ. પી. શાહની કું

—: ફાઉન્ટન પેન વેચનાર તથા દુરસ્ત કરનાર :—

WANTED

AGENTS and DISTRICT AGENTS

for

Kaira, Panchmahals, Baroda State,
Ahmedabad Districts and Kathiawar.

ONLY CAPABLE AND RESOURCEFUL
PERSONS NEED APPLY. PERSONS
WHO CAN GUARANTEE SOME TEST
BUSINESS WILL BE PREFERRED.

Apply with full particulars and credentials to :-

The Branch Superintendent,
The VENUS ASSURANCE Co. Ltd.

**Sunder Nivas,
Gandhi Road,
AHMEDABAD.**

૧૫ દિવસ : આ પુસ્તક વધુમાં વધુ ૧૫ દિવસ માટે રાખી શકાશે.

[illegible]

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ-૬

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અધ્યાલય
અમદાવાદ - ૬